

**Akademie múzických umění v Praze**

**Filmová a televizní fakulta**

**Centrum audiovizuálních studií**

***DIPLOMOVÁ PRÁCE***

**Digitální resilience**

**Gabriela Palijová**

Vedoucí práce: Mgr. Pavol Fabuš

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, Srpen 2023

**The Academy of Performing Arts in Prague  
Film and TV School**

Centre for Audiovisual Studies

***MASTER'S THESIS***

**Digital Resilience**

**Gabriela Palijová**

Thesis supervisor: Mgr. Pavol Fabuš

Academic title: MgA.

Prague, August 2023

## **P r o h l á š e n í**

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci s názvem

### **Digitální resilience**

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne .....

.....

Gabriela Palijová, podpis

## ***Poděkování***

Velké poděkování patří Mgr. Palu Fabušovi za ochotu vedení práce, konstruktivní konzultace a dovětky, jakož i za seminář, který vzbudil můj zájem o dané téma. Děkuji také svým rodičům, sourozencům, blízkým přátelům a příteli. Bez neochvějné důvěry, kterou vkládali do mých pofidérních schopností, bych práci nikdy nedokončila. Také chci poděkovat všem spřízněným duším, které jsem za svá studia na CASu měla možnost potkat.

## **Abstrakt**

Diplomová práce Digitální resilience zkoumá možnosti vyrovnávání se se změnami v danostech světa poté, co se digitální rozměr stal běžnou součástí fungování západní civilizace. Sledujeme vztah těla, technologie a trajektorií, které se utváří příchodem 21. století a společnost se je učí následovat. Práce se pohybuje mezi teoretickým, metodologickým a filosofickým zkoumáním. Tělo v nepevných konstelacích a nová pravidla digitalizace jsou hlavními motivy, kterými se zabýváme. Jak digitální rozhraní změnilo vnímání našeho těla, které nás chrání a obrací k hmotné podstatě? Jak v současnosti definovat pojem resilience? Pomocí praktických příkladů z oblasti uměleckých děl, historických precedentů, filosofických textů a společenského dění nacházíme vstupy a výstupy, metody budování odolnosti vůči procesům současnosti uvnitř digitálního systému. Práce nemá být obhajobou ani výtkou technologii, nýbrž se pokouší o zmapování souvztažností a interpretaci změny v pozorování běžných s tělem spojených fenoménů.

## ***Abstract***

The diploma thesis *Digital Resilience* examines the possibilities of coping with changes in the givens of the world after the digital dimension has become a common part of the functioning of Western civilization. We follow the relationship of the body, technology and trajectories that are being shaped by the arrival of the 21st century and society is learning to follow them. The work moves between theoretical, methodological and philosophical research. The body in unstable constellations and the new rules of digitization are the main themes we are dealing with. How has the digital interface changed the perception of our body that protects us and turns us to the material essence? How to currently define the concept of resilience? Using practical examples from the field of works of art, historical precedents, philosophical texts and social events, we find inputs and outputs, methods of building resilience to the processes of the present within the digital system. The work is not intended to be a defense or a criticism of technology, but attempts to map correlations and interpret changes in the observation of common phenomena associated with the body.

# Obsah

ÚVOD.....	9
1 VSTUPY A VÝSTUPY.....	13
1.1 DIGITÁLNÍ.....	13
1.2 DOSAVADNÍ POZNÁNÍ.....	14
2 FÚZE.....	18
2.1 REVOLUCE 4.0.....	19
2.2 PŘIZPŮSOBENÍ.....	24
3 VZNIK DIGITÁLNÍHO PROSTORU.....	25
3.1 DIGITÁLNÍ ANTROPOLOGIE: DVĚ MILIARDY SMARTPHONŮ POTÉ.....	27
4 VNÍMÁNÍ A TĚLO.....	33
4.1 VIDĚT, UVIDĚT, BÝT VIDĚN.....	35
4.2 VNÍMAT, UVNÍMAT, BÝT VNÍMÁN.....	37
4.3 INFORMAČNÍ TĚLO.....	37
5 DIGITÁLNÍ RESILIENCE.....	41
5.1 ZPŮSOBY ODMÍTÁNÍ.....	42
5.2 ZPŮSOBY PŘIJETÍ.....	45
5.3 NÁVRHY.....	47
ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	53





# Úvod

*„když se zjistilo / že oceán je živá bytost / mnoho z nás se moře / začalo štítit“*

*(Jonáš Zbořil, Nová divočina, str. 63)<sup>1</sup>*

Na mobilním displeji svítí odkaz na vynucenou objednávku na AliExpress. Sedím na břehu řeky Metuje, ale svým způsobem se nacházím a můžu působit někde úplně jinde. Digitální infrastruktura dalekosáhle předčila naše očekávání. Jsme vzdáleni od informačního toku jen několik klepnutí na klávesnici, či doteků na smartphonu. Posledních několik let se otužuju. To, co je na fenoménu otužování fascinující napříč generacemi, je, že voda nedbá našich potřeb, slabostí, či sklonů. I přes veškeré roky ponorů do ledové vody, se nezdá, že by si tělo navyklo na teplotu a vnímalo ji jako méně studenou. Přesto vše probíhá s větší elegancí a grácií. Jinými slovy, přizpůsobili jsme svůj vztah k prostředí, víme, co čekat, chápeme proč. Vzájemný přenos informací probíhá hladce. Smyslem budování resilience by nemělo být násilné přetváření hodnot, které nás obklopují, ale pozměnění našeho vnímání těchto samých hodnot – poznání technologických důsledků, možností, přijetí principů a invence.

Dostupnost informací, které člověk v předchozích stoletích shromažďoval celý život, musíme umět zpracovat v několika dnech. V diplomové práci se věnujeme zkoumání pojmu digitální resilience, ne ovšem ve smyslu obrany softwaru proti kybernetickým napadením, která nabývají na síle i sofistikovanosti, nýbrž ve smyslu toho, jaký úděl může postihnout jednotlivce odkázaného na systém řízený neviditelnými spleťmi kódů a vzdálenými serverovými úložišti. Nezajímá nás však pouze informační gramotnost, kritické uchopení digitalizace ve společnosti bude vyžadovat důvtipnější řešení než původní redukcionistické představy.

Ve středu zájmu této práce bude resilience a její možné reinterpretace pro současné společenské nastavení a fungování hybridního systému, do kterého jsme přešli a jehož působení bylo značně urychleno COVID pandemií. Průvodními otázkami, které vytváří rámec pro tento výzkum, jsou především ty, které se ptají na vztah digitality a vnímání vlastního těla v zrychlujícím se koloběhu socio-kulturního vývoje a informačního nasycení. Až příliš mnoho lidí prochází psychospirituální krizí s alibi dobového technologického vývoje. Nepopíráme urgentnost, s jakou tato krize přichází, místo toho se snažíme rozkrýt, z čeho konkrétně může vyvěrat.

---

<sup>1</sup> ZBOŘIL, Jonáš. *Nová divočina*. Brno: Host, 2020. ReX. ISBN 978-80-275-0206-6.

Zdá se, že téma digitální resilience je velmi komplexní a nekonečně proměnlivé v čase, dokonce i prostoru, každá jednotlivá iterace totiž vytváří další iteraci a je takřka nemožné vyřknout definitivu o tom, co přesně pojem znamená, respektive znamenat bude, proto také kontext, ve kterém tento pojem působí, podléhá v práci průběžné, plošné analýze. Někdy se věnujeme spíše ploše, nikoli hloubce jednotlivého poznání.

Práce se svým charakterem nejvíce přibližuje esejistickému přístupu, či uměleckému výzkumu – snaží se kombinovat popisy a kritická zhodnocení napříč technologiemi i filosofií, čerpá z praxe digitální antropologie, či nastiňuje sféru sociální imaginace, skrze kterou se konstituují některé naše vývody.

Hlavní výzkumné otázky, na které prostřednictvím práce hledáme odpovědi, jsou: Co to vlastně znamená digitální rozhraní? V čem je jiné? Proč mu věnovat pozornost? Jak toto rozhraní změnilo vnímání našeho těla, a tím pádem reakce na běžné podněty, fenomény a situace? A v neposlední řadě: jak si vytvářet odolnost proti mechanismům digitálního rozhraní? Jakou podobu tím pádem může mít resilience v digitálním věku, ale i proč je důležitá. Je velmi ošemetné vyjadřovat se k tématu současnosti z pozice jejího přímého účastníka, ovšem reflexe dění nám připadá žádoucí i z důvodu malého množství odborných humanitně-vědních studií, které se o to snaží.

Práce se člení do pěti kapitol. Ačkoli dodržují posloupnost, ne vždy to znamená hierarchickou nadřazenost té či oné kapitoly. Z hlediska logiky by se mohlo zdát, že postupujeme od velkého celku ke konkrétnímu detailu, tedy deduktivním způsobem, ale to je pouze domnělá představa, protože závěrečná kapitola kromě shrnutí vývodů z předchozích, vytváří i vlastní spekulativní program a metafory, které nutně nesouvisí s předchozím poznáním. Spíše se blížíme kybernetickým možnostem aktualizace a znovu-aktualizace každé části textu, zpětnovazebním smyčkám, jelikož takový přístup vytváří, jak doufáme, nejlepší podmínky pro výzkum takto současného a komplexního tématu.

V první kapitole „Vstupy a výstupy“ nastiňujeme několik variant definicí digitality/digitálního a zdůrazníme jednu, se kterou budeme dále pracovat. Dále nahlížíme současný stav bádání a výzkumu, představujeme primární i sekundární zdroje, ze kterých práce vychází. Vytváříme tak základní kontextuální vhled pro lepší orientaci ve zbytku práce i dané problematice. Rovněž uvádíme okrajové dodatkové materiály (umělecká díla, historické precedenty, rozhovory, videa, články), které pomáhají utvářet celistvější vhled do tématu resilience a digitality a jejímu vztahu k tělu, potažmo vnímání těla a tedy proměnám tohoto vnímání.

Druhá kapitola „Fúze“ popisuje rozmach digitalizace a mechanismy současnosti ze společenských, filosofických, ekonomických a technologických perspektiv. Uvádíme takzvané období „čtvrté industriální revoluce“, hledáme jeho kořeny a východiska. Dále se zaobíráme především příchodem internetu, on-line platformem a strojového učení. Kapitola rovněž představuje technologické charakteristiky příznačné pro toto období, bez jejichž krátkého představení by nemělo smysl pokoušet se hledat definici digitální resilience. Kapitola zmiňuje i uvedení prvního smartphonu Stevem Jobsem v roce 2007.

Následuje třetí kapitola „Vznik digitálního prostoru“. Ta vysvětluje principy antropologie, která reaguje na současné společenské proměny a vytváří novou odnož, takzvanou digitální antropologii. Otevírá nám možnosti posthumanismu, jakými lze nově vnímat digitalitu ve vztahu k lidem a nadnáší otázku podstaty svrchované lidskosti v technologicky utvářeném prostředí. Kapitola do sebe zahrnuje starší, ale platný koncept „situované akce“ („situated action“) teoreticky Lucy Suchman a přivádí naši pozornost k jednotlivostem. V digitálně antropologickém úvodu vytyčujeme čtyři charakteristické skupiny, v nichž lze nahlížet vztah člověka a digitální technologie, a díky tomu se nám otevírá prostor pro úvahu nad konkrétními podobami resilience.

Čtvrtá kapitola „Vnímání a tělo“ pojí resilienci a tělo, přichází s předpokladem, že jsou neoddělitelné. Nastiňujeme tezi, že tělo nás pojí s hmotnou podstatou, a je tedy základním prvkem pro vytváření resilience. Tato představa se konfrontuje s konceptem Johna Archibalda Wheelera zvaného „bytí z bitu“ („It From Bit“). Nabízí se tak možnost nově vnímat tělo v jeho informační podstatě. Zohledňujeme pohledy transhumanistických a posthumanistických myslitelů a kriticky se nad nimi zamýšlíme.

Pátá kapitola „Digitální resilience“ je konglomerátem předchozích kapitol. Vymezuje roviny a způsoby budování digitální resilience pro současnost. Kriticky zkoumá dosavadní přístupy z umělecké, psychologické, ekologické a novomediální filosofické praxe. Vytváří zastřešující pojem a představu digitálního souvrství.

Šestá kapitola tvoří závěr práce. Poznatky prezentované v předcházejících kapitolách vyhodnocujeme a předkládáme jako kritickou interpretaci návrhů digitální resilience pro současný svět. Závěrem zvažujeme nápomocnost zmíněných metod a relevanci práce.

Nelze po boku Wittgensteina mlčet o věcech, o kterých se nedá mluvit, proto se v některých částech práce raději spoléháme na básnické dovětky skutečnosti i jiné méně vědecké vhledy do dané problematiky. Ty jsou primárně zamýšleny jako způsoby zpřístupnění práce běžnému čtenáři, který nutně nemusel projít několikaletými studii audiovizuální tvorby a teorií nových médií.

Cílem práce je ohledávání ustanovivších se hranic, které přicházejí společně s prorůstáním digitální technologie do veškerých oblastí naší společnosti, kdy jsme s přicházejícími možnostmi digitálního prostoru pozbyli schopnosti vytvářet plnohodnotný, rovnoměrný systém zodpovědnosti, který by měl jít ruku v ruce s každým technologickým vývojem. Práce se proto nezaobírá jednou konkrétní digitální technologií, spíše poukazuje na rozmanitost okolností, které v souvislosti s digitalizací přicházejí.

Záměrem práce není hanit, ani vinit digitální technologii, spíše se snažíme nastítnit mechanismy obrany v nastupujících proměnách a nutnost vyrovnávat se s jakýmsi novým standardem, novou přirozeností světa na individuální i společenské úrovni. Digitalizace proto nebude interpretována jako špatná, ani dobrá, ale jako nutná a nevyhnutelná. Týká se přinejmenším celé západní společnosti. Motivace humanitních oborů věnovat se tomuto tématu by měla být na vzestupu a měla by tématům souvisejícím s digitalizací věnovat zvýšenou pozornost. Tato práce se pokusí být drobným zrnkem odboje proti informační přehršli digitálních titánů.

# 1 Vstupy a výstupy

## 1.1 DIGITÁLNÍ

Pro potřeby této práce je v první řadě třeba si ujasnit, co vlastně myslíme slovem digitální a souslovím digitální technologie. Například Oxfordský slovník nabízí několik definic, z nichž vhodná je: „*spojené s využíváním výpočetní techniky, zejména internetu.*“<sup>2</sup> Relevantní je také ta v Cambridžském slovníku, která chápe výraz „digitální“ jako „*zobrazující informace formou elektronického obrazu*“.<sup>3</sup> Můžeme se opřít i o definici převzatou z pole digitální antropologie, která se zabývá vztahem lidí a digitálních technologií a jeho dopady. Daniel Miller a Heather A. Horst definují digitální jako „*(...) vše, co může být ultimátně redukováno do (formy) binárního kódu a zároveň produkuje růst množství mimořádnosti a rozdílů*“ (myšleno v kontextu lidské psychiky, chování a společenských dějů).<sup>4</sup> Lévy o digitálních technologiích tvrdí, že se projeví jako infrastruktura kyberprostoru, tedy nového komunikačního prostoru, místa společenské tvorby, organizace a jednání, ale také jako nový trh informací a znalostí.<sup>5</sup>

Vzhledem k povaze zbytku práce se budeme opírat o Floridiho čtyři body transformace popisující digitální současnost. S těmi se setkáváme v úvodu ke knize *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*, sborníku textů 15 odborníků napříč obory.

Tyto body nejlépe charakterizují námi zamýšlené digitální rozhraní:

- i. stírání rozdílů mezi realitou a virtualitou;*
- ii. stírání rozdílů mezi člověkem, strojem a přírodou;*
- iii. obrat od nedostatku informací k nadbytku informací; a*
- iv. posun od prvenství entit k prvenství interakcí.*<sup>6</sup>

K některým z těchto bodů se detailně navracíme v kapitole o fúzi a digitální antropologii.

<sup>2</sup> Digital: adjective. *Oxford Learner's Dictionaries*. Online. Oxford University Press. Dostupné z: [https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital\\_1](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital_1). [cit. 2023-07-04].

<sup>3</sup> Digital: adjective. *Cambridge Dictionary*. Online. Cambridge University Press. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digital?q=digital->. [cit. 2023-07-04].

<sup>4</sup> HORST, Heather A. a Daniel MILLER. *Digital Anthropology*. Routledge, 2012. ISBN 9780857852908. Str. 3.

<sup>5</sup> LÉVY, Pierre. *Kyberkultura: zpráva pro Radu Evropy v rámci projektu "Nové technologie: kulturní spolupráce a komunikace"*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0109-5. Str. 30.

<sup>6</sup> Floridi, Luciano. (Ed.). (2015). *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era* (1st ed. 2015). Online. Springer International Publishing : Imprint: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-04093-6S>. Str. 7.  
Původní text:  
i. the blurring of the distinction between reality and virtuality;  
ii. the blurring of the distinctions between human, machine and nature;  
iii. the reversal from information scarcity to information abundance; and  
iv. the shift from the primacy of entities to the primacy of interactions.

## 1.2 DOSAVADNÍ POZNÁNÍ

Samotný pojem digitální resilience<sup>7</sup> zatím definujeme paradoxně pouze pro případ, že chceme ochránit naše zařízení (mobil, počítač, automobil, chytrou domácnost), případně operační schopnosti softwaru před virovým napadením, a nikoli nás samé před působením digitalizovaného systému. V psychologii resilienci popisujeme jako schopnost vyrovnat se s traumatem, jako charakterový rys odolného a stabilního jedince, který dokáže navracet věci do stavu před traumatem. Mnohem zajímavější a pro potřeby této práce užitečnější ovšem pojem resilience začíná být v kontextu ekologie, kde se s ní setkáváme již začátkem 60. let. Resilience je prezentována jako souhrn schopností udržení života celého ekosystému. Tedy ji provází představa protivážných táhel a okamžiky nacházení rovnováhy zaručující rozmanitost, proměnnost a životaschopnost organismů. Geolog Václav Cílek o ní mluví především jako o odolnosti a pružnosti vrátit se do původního stavu<sup>8</sup> – často po živelné katastrofě (požáry, povodně, tornáda). V rámci společnosti to znamená například schopnost budovat města natolik poučeným způsobem, aby při opakování pohromy nezahynulo stejné množství lidí. Aktuálním příkladem budiž pandemická situace z let 2020-2021 a jakési „poučení z krize/krizového vývoje,“<sup>9</sup> avšak bez ideologické konotace.

Tématu digitální resilience ve smyslu obrany proti kybernetickým útokům a teorie jak fungovat v digitálním prostředí, kdy má být zajištěna plynulá a maximální funkce firemních systémů, a tedy produkce kapitálu se věnuje publikace *Digital Resilience: Is Your Company Ready for the Next Cyber Threat* investora Raye Rothrocka.<sup>10</sup> Kniha slouží jako vhodný kontextuální příklad operačních mechanismů a je antitezí našeho předpokladu o tom, co by mělo být v tomto poli přednostně zkoumáno. Přesto tato publikace poskytuje náhled do hojně zastoupeného způsobu úvahy nad problematikou a je zdrojem informací o tom, jak umět zvyšovat zisk v digitálním prostředí, a tím toto prostředí, i společnost jím ovlivněnou, velmi směle popisuje. V knize *Resilience in a Digital Age: Global Challenges in Organisations and Society*<sup>11</sup> nacházíme články kolektivu autorů, odborníků napříč rozmanitými obory. Kniha obsahuje statistické příklady a analýzy fungování průmyslu, návrhy digitálních systémů, například vytváření takzvaných *smart cities*, či aplikování digitální technologie ve školství. Rovněž zvažuje intelektuální kapitál, se kterým lze za určitých

<sup>7</sup> V celé práci používáme anglickanismus resilience namísto českého odolnost, protože v této formě se v českém jazyce ustálil i v jiných vědních oborech, například psychologii, či ekologii, z nichž částečně vychází naše pojetí tohoto pojmu.

<sup>8</sup> CÍLEK, Václav. *Při katastrofách jsou militantní složky jako armáda k ničemu, to, co hlavně funguje jsou nezacilení lidé*. Online. Rádio Universum. 28.1.2018. Dostupné z: <https://www.radiouniversum.cz/cilek-vaclav-spec-pri-katastrofach-jsou-militantni-slozky-jako-armada-k-nicemu-hlavne-funguje-jsou-nezacileni-lide-rozhovor/>. [cit. 2023-07-03].

<sup>9</sup> Připomeňme alespoň navržený pandemický plán ČR pro případ vypuknutí další pandemie. BEZPEČNOSTNÍ RADA STÁTU. *Pandemický plán České republiky*. Online. In: Vláda České republiky. Dostupné z: [https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/Pandemicky\\_plan\\_CR.pdf](https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/Pandemicky_plan_CR.pdf). [cit. 2023-07-03].

<sup>10</sup> ROTHROCK, Ray. *Digital Resilience: Is Your Company Ready for the Next Cyber Threat*. NY: HarperCollins Leadership, 2018. ISBN 978-0814439241.

<sup>11</sup> MATOS, Florinda, Paulo, MAURICIO a Eder, HENRIQSON (ed.). *Resilience in a Digital Age: Global Challenges*. Springer, 2022. ISBN 978-3-030-85953-4.

podmínek počítat, a uvádí čtenáře do problematiky strategie napomáhající digitalizaci státní a finanční správy. Hodně se také věnuje digitalizaci zdravotní péče a bezpečnosti šifrování dat s tímto procesem související.

S makro aspektem digitální resilience se setkáváme v postpandemickém projektu Evropské Unie NEXTGENEU, který si dává za cíl propagovat udržitelnost a představuje nástroje pro oživení a odolnost. Doslova: „*připravuje společnost na ekologickou a digitální transformaci, ke které musí dojít v nadcházejících letech.*“<sup>12</sup>

Vybírané zdroje se pro lepší uchopení komplexního tématu rozvíjejí do vědní šíře i hloubky. Vzhledem k předem zmíněnému se práce opírá převážně o moderní teoretické texty. Momenty obrody a různorodých forem budování resilience však provázejí celou lidskou historii. Neexistuje souhrnné shrnutí takových okamžiků. Ovšem každá kultura automaticky vytváří jedince, kteří v trhlínách a sítích systémů nacházejí odpovědi na nevyřešené otázky. Vlivným příspěvkem pro uvažování nad resiliencí se stala kniha *Občanská neposlušnost*<sup>13</sup> Henry Davida Thoreaua, či současnější spis *The Autonomous Zone* Hakima Beye<sup>14</sup> z roku 1991, ve kterém jsme nabádáni ke konkrétním radikálním protiaktcím.

V práci se mnohokrát objevují citace z rozhlasového pořadu Ondřeje Trhoně *Otevřené hlavy* Českého rozhlasu,<sup>15</sup> který zkoumá podstatu digitálních médií z perspektivy současné intelektuální obce. Moderované rozhovory soudobých teoretiků z oblastí filosofie, psychologie, herního vývojářství, antropologie, společenských věd i technologů jsou vhodným vstupem do základů digitální společnosti. Díky těmto rozhovorům se rozšířil rozsah zkoumaných publikací. Pořad může být také nápomocný pro základní zorientování se ve spleti mediální teorie.

Zásadním zdrojem informací naší práce se stala kniha *Operátoři (nových) médií*<sup>16</sup> Tomáše Dvořáka a Martina Charváta, kteří se společně s dalšími autory zamýšlejí nad vztahem člověka, těla a technologie. Kniha popisuje proměnu chápání těchto fenoménů a ukazuje jejich propojení, či dokonce splývání, v několika rozmanitých kapitolách. Pro ukotvení základních představ čerpáme i z původních statí Marshalla McLuhana a jeho knihy *Jak rozumět médiím*.<sup>17</sup>

---

<sup>12</sup> Více informací o projektu dostupných zde: [https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility\\_cs](https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_cs). [cit. 2023-07-04].

<sup>13</sup> THOREAU, Henry David. *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Přeložil Jan HOKEŠ. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-340-9.

<sup>14</sup> HAKIM, Bey. *T.A.Z.: The Temporary Autonomous Zone*. NY: Pacific Publishing Studio, 1991. ISBN 978-4609-0177-9.

<sup>15</sup> TRHOŇ, Ondřej. *Otevřené hlavy*. Online. In: ČR Wave. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/otevrene-hlavy-5981017>. [cit. 2023-07-04].

<sup>16</sup> DVOŘÁK, Tomáš a MARTIN CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. V Praze: NAMU, [2022]. ISBN 978-80-7331-608-2.

<sup>17</sup> MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Přeložil Miloš CALDA. Praha: Mladá fronta, 2011. Strategie. ISBN 978-80-204-2409-9.

O vlivu prostředí na jedince píše například Gregory Bateson v knize *Ekologie mysli*.<sup>18</sup> Luciano Floridi v roce 2015 publikuje *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*,<sup>19</sup> kde rozebírá dopad informační a komunikační technologie na lidi a navrhuje možnosti přetvoření společenských svazků v rámci digitálního přechodu. Pro historickou a kontextuální část našeho výzkumu pak čerpáme z jeho textu *Čtvrtá revoluce: Jak infosféra mění tvář lidské reality*,<sup>20</sup> který výrazně podnítl naši úvahu o resilienci. Dále čerpáme z pragmaticky popisné knihy *The Fourth Industrial Revolution*<sup>21</sup> Klause Schwaba pro dokreslení současnosti.

O ovlivnění našeho každodenního života neviditelnou algoritmickou strukturou píše například Andrej Sýkora ve své diplomové práci *Politická moc algoritmů*.<sup>22</sup> Rovněž diplomová práce *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií*<sup>23</sup> Barbory Čepičkové velmi dobře rozebírá okolnosti digitálního rozhraní, ve kterém se pomalu orientujeme a učíme se chápat jeho zákonitosti především ve vztahu k našim tělům. O tělu a technologii píše teoretička a teoretici Madalina Diaconu,<sup>24</sup> Piére Levy, Mark Hansen.<sup>25</sup>

Dodatečný rámec pak dotváří docentská práce Terezy Matějčkové *Kdo tu mluvil o vítězství?: osm cvičení ve filosofické rezignaci*,<sup>26</sup> popisující filosofické aspekty znovuzískávání sama sebe v moderní době, která napomohla ve vytyčení našeho pojetí digitální resilience. Druhým vhodným filosofickým příspěvkem je text Anny Hogenové *Kvalita života a tělesnost*.<sup>27</sup>

Environmentálním aspektům digitální infrastruktury, které nechceme v práci opomenout, ale nestojí v ústředí textu, se ve své tvorbě věnují Jean-Francois Blanchet,<sup>28</sup>

---

<sup>18</sup> BATESON, Gregory. *Ekologie mysli*. Přeložil Pavel ČERNOVSKÝ, přeložil Marek KUČERA. Praha: Malvern, 2018. Božské lahvice. ISBN 978-80-7530-151-2.

<sup>19</sup> Floridi, Luciano. (Ed.). *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*.

<sup>20</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Studia nových médií. ISBN 978-80-246-3803-4.

<sup>21</sup> SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. New York: Crown Business, [2016]. ISBN 978-1524758868.

<sup>22</sup> SÝKORA, Andrej. *Politická moc algoritmů*. Magisterská diplomová práce. Praha: Akademie Múzických Umění. Filmová a televizní fakulta, CAS, 2011. Vedoucí práce: Mgr. Pavol Fabuš.

<sup>23</sup> ČEPIČKOVÁ, Barbora. *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií*. Magisterská diplomová práce. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, Elektronická kultura a sémiotika, 2009. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Krtilová.

<sup>24</sup> DIACONU, Madalina. *Reflections on an Aesthetics of Touch, Smell and Taste*. Online. University of Vienna, 2006. Dostupné z: [https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts\\_contempaesthetics/vol4/iss1/8/](https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts_contempaesthetics/vol4/iss1/8/). [cit. 2023-07-07].

<sup>25</sup> HANSEN, Mark B. N. *Bodies in code: interfaces with digital media*. London: Routledge, c2006. ISBN 0-415-97016-4.

<sup>26</sup> MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Kdo tu mluvil o vítězství?: osm cvičení ve filosofické rezignaci*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. Myšlení současnosti. ISBN 978-80-246-5338-9.

<sup>27</sup> HOGENOVÁ, Anna. *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0457-4.



umělec Trevor Paglen, dále teoretik Jussi Parika v *Archeologii médií*,<sup>29</sup> či Sean Cubitt ve svém příspěvku *Lví podíl* v knize *Objekt*<sup>30</sup> Václava Janoščíka odhalující zhoubně hmotnou podstatu domněle nemateriální digitální sféry a vznik toxických okolností. Tyto autory zmiňujeme pro kontextualizaci, od které se odvíjí některé naše úvahy.

Mezi díla, která jsme zvolili pro ilustraci společenských fenoménů, zařazujeme díla, která průkopnicky, či s bezprecedentní silou ovlivnila působení digitální technologie a zároveň otevřela nový druh vnímání těla skrze technologii. K některým dalším publikacím se dále ve stručnosti odkazujeme a shrnujeme jejich hlavní myšlenky i v poznámkách pod čarou v průběhu práce. Důležitá je z hlediska koherence interdisciplinární povaha zvolených zdrojů, odkazů i uměleckých děl, které spojuje touha odhalit podstatu digitální technologie a nastavit rámec, ve kterém lze nejlépe přehodnocovat společenský vývoj.

---

<sup>28</sup> BLANCHETTE, Jean-Francois. *A material history of bits*. Online. 2011. Dostupné z: <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/blanchette/papers/materiality.pdf>. [cit. 2023-07-08].

<sup>29</sup> PARIKKA, Jussi. *Co je to archeologie médií?* Přeložil Michal ŠIMŮNEK. [Praha]: NAMU, 2022. ISBN 978-80-7331-584-9.

<sup>30</sup> MORTON, Timothy, Steven SHAVIRO, Graham HARMAN, et al., JANOŠČÍK, Václav, ed. *Objekt*. Přeložil Zdeněk HAVLÍČEK. Praha: Kvalitář, 2015. ISBN 978-80-260-8639-0.

## 2 Fúze

Rád si představuji  
(musí se to stát!)  
kybernetický svět,  
kde nikdo nepracuje  
a žijeme zpět v přírodě  
společně s našimi zvířecími  
bratry a sestrami  
všichni pod dohledem  
strojů láskyplné milosti.

R. Brautigan, 1967

V roce 2011 vychází trojdílná dokumentární série BBC *Na všechno dohlížejí stroje láskyplné milosti* (All Watched Over by Machines of Loving Grace, Adam Curtis) inspirovaná básní<sup>31</sup> beatníka Richarda Brautigana.<sup>32</sup> Série pojednává o historickém vývoji a vlivu technologického pokroku<sup>33</sup> na přirozenost a zdraví lidské společnosti a životního prostředí. Její závěrečné poselství je těžké, pesimistické a veskrze radikálně anti-technologické. Pokusy inženýrů ze Silicon Valley o stvoření samostabilizujícího se systému, (který však nesmí být zaměňován s anarchií), jsou zde interpretovány s nadhledem a na diváka působí retro dojmem. Opakovaně se popisuje možnost uzlového propojení v internetové síti veškerých aktérů. Zpětným vynětím konkrétních promluv protagonistů působí tyto představy až surreálně.<sup>34</sup>

<sup>31</sup> BRDIČKA, Bořivoj. *Dohlížejí na vše stroje láskyplné milosti?* Online. In: Metodický portál. 20.6. 2011. Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/12961/DOHLIZEJI-NA-VSE-STROJE-LASKYPLNE-MILOSTI>. [cit. 2023-07-04 ].

<sup>32</sup> Sám Brautigan se do beat-generation nezařazuje, ale tvořil v tomtéž období. 60. léta byla plná kybernetických představ o společnosti založené na automatizované práci. Brautigan absolvoval několikadenní stáž v California Institute of Technology, kde se o kybernetiku zajímal. V současnosti je jakousi aktualizovanou úvahou o kybernetice kniha Gregoryho Batesona *Ekologie mysli*, kde kriticky reviduje způsoby, jakými jsme se naučili pohlížet na svět.

<sup>33</sup> Digitální technologie může být považována za vyvinutou vynálezem tranzistoru. Ten se stal komerčně dostupným v roce 1947. Tranzistory umožňují zesilování, řízení a generování elektronických signálů. První komerčně distribuovaný počítač přišel v roce 1951 a předchůdce internetu, ARPANET, vznikl v roce 1969, což byla síť amerického obranného průmyslu, která se skládala z několika výzkumných a vojenských počítačů. Během studené války si USA a SSSR konkurovaly v různých odvětvích. To zahrnovalo vesmírný závod. Ten vedl k vývoji satelitní technologie a položil základy pro vývoj počítačové sítě. Počítač umožňoval ukládání různých množství informací a automatizační proces, kterého lidé nemohli dosáhnout.

<sup>34</sup> Vzpomeňme také další rovinu a sice problematiku etického využívání počítačových technologií. IBM instruktážní manuál z roku 1979 praví: „*Počítač nemůže být nikdy hnán k odpovědnosti, proto počítač nikdy nesmí učinit manažerské rozhodnutí.*“ V současnosti se ohromné množství dat zpracovává pomocí algoritmů, riziko zaujetí je latentně přítomné. HEADD, Mark. *Ethics and algorithms*. Online. Civic innovations.14.12.2022. Dostupné z: <https://civic.io/2022/12/14/ethics-and-algorithms/> [cit. 2023-07-04 ] či ve větším rozsahu v knize Shoshany Zuboff. *The age of surveillance capitalism: the fight for a human future at the new frontier of power*. London: Profile Books, 2019. ISBN 978-1-78125-685-5.

Počáteční vize světa jako propojeného systému, kterou série popisuje, se však později skromně naplňuje a dnes začíná být evidentní a všudypřítomná,<sup>35</sup> zkoumaná napříč obory a ležící v jádru intelektuálních debat. Život vně médií si můžeme jenom představovat,<sup>36</sup> jak tvrdí Mark Deuze. Slovy umělkyně McKenzie Wark: „*Musíme přijmout, že jsme všichni uvnitř téhle věci a snažit se změnit její fungování. Romantický sen o útěku někam ven je neuskutečnitelný. Všichni jsme uvnitř stroje.*“<sup>37</sup>

Změna fungování – nikoli věci samotné, což by bylo troufalé – nás samých a především našeho pohledu, je jedna z ambicí této práce. Prvotním zájmem našeho výzkumu a nutností bude tedy kontextualizace mechanismů, na které reagujeme, a vůči kterým navrhujeme princip resilience.

## 2.1 REVOLUCE 4.0

Podle německého ekonoma a zakladatele Světového ekonomického fóra Klause Schwaba dochází k esenciální proměně skutečnosti, jejíž dopady pocítí veškeré lidstvo. Změny jsou historicky bezprecedentní ve své míře, rychlosti i dosahu.<sup>38</sup> Ve své knize o této proměně hovoří jako o čtvrté industriální revoluci, nebo také 4IR či Industry 4.0. Můžeme se však také setkat s odlišným označením The Second Machine Age<sup>39</sup> MIT inženýrů Erika Brynjolfssona a Andrewa McAfeeho, či Floridiho filosofickým konceptem Onlife (online, live, life), který zahrnul do svého pojetí čtvrté revoluce nebo častěji „informační, či turingovské revoluce“.

Bez ohledu na použitou terminologii je jisté, že společnost prochází zásadní a komplexní změnou a bude se potýkat s potřebou přehodnotit svou pozici ve světě.

Lze říci, že tato revoluce označuje pokračující transformaci a integraci digitálních technologií do různých aspektů společnosti, včetně průmyslových odvětví, ekonomik a každodenního života. Navazuje na pokroky předchozích tří průmyslových revolucí, které se vyznačovaly významnými posuny ve výrobě a výrobních metodách. Přináší nové výzvy v podobě přehodnocení soukromé i veřejné sféry, jak tvrdí Schwab v úvodu své knihy. Floridi

<sup>35</sup> Nezapomínejme však, že se jedná o západní představu. Podle statistiky Mezinárodní telekomunikační unie OSN, třetina obyvatel planety nemá vůbec přístup k internetu. OSN. *Measuring digital development: Facts and Figures 2022*. Online. Dostupné z: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/facts/default.aspx>. [cit. 2023-07-07].

<sup>36</sup> DEUZE, Mark. *Media life: Život v médiích*. Přeložil Petra IZDNÁ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Studia nových médií. ISBN 978-80-246-2815-8. Str. 7.

<sup>37</sup> TRHOŇ, Ondřej. „Všichni jsme uvnitř informačního stroje, žádný vně jšek už není,“ říká spisovatelka a filozofka médií McKenzie Wark. Online. In: R Wave. 11.5.2020. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/vsichni-jsme-uvnitř-informacniho-stroje-zadny-vnejsok-uz-neni-rika-spisovatelka-8200629>. [cit. 2023-07-07].

<sup>38</sup> SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. New York: Crown Business, 2016. ISBN 9781524758875. Str. 8.

<sup>39</sup> BRYNJOLFSSON, Erik a Andrew MCAFEE. *The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. New York: W.W. Norton & Company, 2014. ISBN 978-0-393-23935-5. Pro účely a přehlednost tohoto textu budeme využívat první zmíněný termín, tedy označení čtvrtá revoluce.

ji vnímá spíše jako revoluci sebe-pochopení, či pochopení nové pozice člověka. Vymezuje tak další revoluci, ne nutně technologickou, proti předchozí kopernikovské, darwinovské a freudovské:

*„Dnes uznáváme, že nejsme nehybným středem vesmíru (kopernikovská revoluce), že nejsme nepřírozně oddělení a odlišní od zbytku živočišné říše (darwinovská revoluce) a že máme daleko k tomu být pro sebe samotné naprosto transparentní karteziánskou myslí (freudovská či neurovědecká revoluce).“<sup>40</sup>*

Poslední baštou lidské jistoty bylo pojetí inteligence jako výlučné a pevné vlastnosti, zjednodušeně řečeno inteligentně myslet mohou pouze lidé, a to je činí výjimečnými. Právě pojetí inteligence se však čtvrtou revolucí mění a podle Floridiho podléhá zásadnímu přehodnocení, člověk se totiž jako informační bytost dostává na roveň s dalšími informačně-orientovanými entitami a díky sdílenému druhu inteligence si s nimi rozumí.

Čtvrtá průmyslová revoluce je charakterizována konvergencí různých technologií, včetně umělé inteligence (AI), robotiky, internetu věcí (IoT), analýzy velkých dat, cloud computingu a pokročilých materiálů. Tyto technologie jsou propojeny a vzájemně se posilují a vytvářejí nové paradigma, které přetváří průmysl a společnost.<sup>41</sup> Dochází k digitalizaci<sup>42</sup> téměř všeho – dokumentů, zpráv, hudby, fotografií, videa, mapy, sociální sítě, žádosti o informace a odpovědi na tyto požadavky, data ze všech druhů senzorů a tak dále.

*„[Digitalizace je jedním] z nejvýznamnějších fenoménů posledních let. S tím jak se posouváme hlouběji ve druhém věku strojů, se digitalizace stále rozšiřuje a zrychluje, přináší některé ohromující statistiky. Podle společnosti Cisco Systems celosvětový internetový provoz vzrostl dvanáctinásobně pouze v rozmezí pěti let mezi 2006 a 2011, dosahuje 23,9 exabitů za měsíc.“<sup>43</sup>*

Tato statistika je zneklidňující a naznačuje exponenciální nárůst dat, místo lineárního, který probíhal do té doby. Floridi píše o Generaci Z (1990-2001) a myslí tím mimo jiné nárůst dat až k Zettabajtům, se kterými se musí tato generace vypořádat. Podobný trend růstu spatřujeme v počtu tranzistorů na integrovaných obvodech, jejichž počet se zdvojnásobuje přibližně každé dva roky. To můžeme vidět na známém schématu Gordona Moora, jehož predikce jsou i po padesáti letech platné.<sup>44</sup>

---

<sup>40</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Studia nových médií. ISBN 978-80-246-3803-4. Str. 107-111.

<sup>41</sup> SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. Str. 12.

<sup>42</sup> S pojmem digitalizace se však můžeme setkat již ve čtyřicátých letech, například v knize SHANNON, Claude Elwood a Warren WEAVER. *The mathematical theory of communication*. Chicago: University of Illinois Press, 1998. ISBN 978-0252725487.

<sup>43</sup> CISCO. *VNI Forecast Highlights*. Online. In: Cisco. 2023. Dostupné z: [http://www.cisco.com/web/solutions/sp/vni/vni\\_forecast\\_highlights/index.html](http://www.cisco.com/web/solutions/sp/vni/vni_forecast_highlights/index.html). [cit. 2023-07-10].

Mezi obecné nové technologické charakteristiky tohoto období patří:

Konektivita a sice šíření zařízení a systémů připojených k internetu umožňuje bezproblémovou komunikaci a výměnu dat, což usnadňuje sdílení informací a rozhodování v reálném čase.

Automatizace a robotika, kdy inteligentní stroje a roboti stále častěji přebírají úkoly, které tradičně vykonávali lidé. Tato automatizace vede ke zvýšení efektivity, produktivity a přesnosti v různých průmyslových odvětvích. Zároveň však vytváří nerovnosti na trhu práce.<sup>45</sup>

Umělá inteligence a strojové učení – algoritmy umělé inteligence a strojového učení umožňují počítačům analyzovat obrovské množství dat, identifikovat vzorce a činit předpovědi nebo rozhodnutí. To má důsledky napříč sektory jako jsou zdravotnictví, finance, výroba a doprava.

Analýza velkých dat, dostupnost masivních datových sad a pokročilých analytických nástrojů umožňuje extrahovat cenné poznatky, optimalizovat procesy a činit rozhodnutí na základě dat.

Integrace fyzických systémů s digitálními technologiemi umožňuje monitorování, řízení a optimalizaci fyzických procesů v reálném čase. Tato integrace stírá hranice mezi fyzickým a digitálním světem. Schwab píše doslova o fúzi. Stírání hranic spočívá i v samotném designu moderních technologií, které postupně opouštějí tlačítkové rozhraní a nakonec zbývá jen dotyková obrazovka, přičemž o hardwarovém uzpůsobení nemáme ponětí. Veškeré rušivé a „strojové“ prvky se odstraňují, dojem rovnocenného „světa ve světě“ se umocňuje a uživatel nemá potřebu mezi skutečnostmi rozlišovat.

Dalším zásadním aspektem je využívání rozšířené reality (augmented reality, AR) a virtuální reality (virtual reality, VR). Technologie AR a VR podněcují lidské vnímání a interakci. Jakou roli může jednoho dne hrát Metaverse, který se vzdálí své původně proklamované podobě?<sup>46</sup>

---

<sup>44</sup> ROSER, Max. RITCHIE, Hannah. MATHIEU, Edouard. *What is Moore's Law*. Online. In: Our World in Data. 28.3.2023. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/moores-law>. [cit. 2023-07-12].

<sup>45</sup> Problematiku rozebírá například studie Mapování dopadů digitalizace trhu práce na rovné příležitosti žen a mužů v regionu. Dostupné z: [http://www.centrummilisek.cz/wp-content/uploads/2021/06/dopady-digitalizace\\_final.pdf](http://www.centrummilisek.cz/wp-content/uploads/2021/06/dopady-digitalizace_final.pdf). [cit. 2023-07-13]. Druhým aspektem je poměrně zastaralá představa o automatizaci a nepodmíněném základním příjmu (NZP).

Zásadní rozdíl oproti dřívější době navíc spočívá ve vyžadované fúzi fyzické, digitální a biologické sféry, která je patrná z takřka všech aspektů, a o níž Schwab ve své publikaci píše a rovněž zdůrazňuje:

*„Narušení, stávajících, politických, ekonomických a sociálních modelů čtvrtou průmyslovou revolucí, bude proto vyžadovat, aby zmocnění aktéři uznali, že jsou součástí systému dělené moci, který k úspěchu vyžaduje více kolaborativních forem interakce.“<sup>47</sup>*

Tím je myšleno právě prolínání zmíněných sfér a přiznání moci jednotlivým aktérům. Obdobně již zmíněný Luciano Floridi píše o rozmílání hranic, nejen mezi digitálním a reálným světem, ale v zásadě i mezi člověkem, strojem a přírodou. Kdo jsme a jak se vztahujeme k ostatním? Právě potřeba zohlednit také všechny ne-lidské aktéry a uznat jejich rovnocennost v digitálně globalizovaných procesech se s postupující klimatickou krizí zdá podstatná.<sup>48</sup> To ovšem znamená opustit svrchovanou pozici, ve které se nacházíme a zamyslet se nad podstatou hodnot, které utváří náš současný sociální systém. Samotné změny okolností totiž ještě neznamenaají automatickou revizi pojmů.

*„(...) nedává valného smyslu hovořit o podmanění člověka přístroji. Člověk s nimi splývá a přístroje splývají s ním: vytváří se spletité chiasma, kde ani jedna z linií není postavena nad druhou. Tak je možné chápat i koncept kyborga, či obecně prolínání každodenní a virtuální reality.“<sup>49</sup>*

Floridi pak píše o myšlence inforga, tedy bytosti podléhající infosféře, odkázané na zpracování a příjem ohromného množství dat a závislosti na této skutečnosti – původní představu kyborga tím posouvá a místo dvoulineárního spletence, můžeme mít spletenec nekonečného množství jednotlivých entit vyvíjejících svou existenci skrze informační sféru.

*„Jsme spíše informační organismy (inforgové), vzájemně propojené a zapuštěné do informačního prostředí (infosféry), jež sdílíme s jinými informačními činiteli, jak přirozenými, tak umělými, kteří rovněž logicky a autonomně zpracovávají informace.“<sup>50</sup>*

Přijetím této informační podstaty se zásadně proměňuje rámec, kterému by měla podléhat definice digitální resilience.

<sup>46</sup> Daniel Felstead se tématu věnuje v umělecko-kritickém video eseji. *The Metaverse in Janky capitalism*. Online. Dis.art. 2023. Dostupné z: <https://dis.art/the-metaverse-in-janky-capitalism>. [cit. 2023-07-13].

<sup>47</sup> SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. Str. 31. Původní text: The disruption that the fourth industrial revolution will have on existing political, economic and social models will therefore require that empowered actors recognize that they are part of a distributed power system that requires more collaborative forms of interaction to succeed.

<sup>48</sup> Vzpomeňme teorii Timothy Mortona, který definuje takzvané „hyperobjekty“ – entity tak obrovských časových a prostorových dimenzí, že v první řadě porážejí tradiční představy o tom, co věc je, či přístupnější zpracování této myšlenky v umělecké hře *Everything* Davida O'Reillyho, kde zakoušíme (byť pouze virtuální svět) prostřednictvím různých organismů, elementů a jevů. Hra je spodobou ANT teorie Bruna Latoura, patrná je i inspirace filosofem Allanem Wattsem.

<sup>49</sup> DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. V Praze: NAMU, [2022]. ISBN 978-80-7331-608-2. Str. 25.

<sup>50</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 113.

Také Schwab se kromě barvitých opisů skutečnosti a konkrétních návrhů na to, jak systémy zlepšovat a jak využít maximální potenciál technologie pro budoucnost, rovněž zamýšlí a pozastavuje nad individuální rovinou nového světa. Tento jeho vhlad je nápomocným pro další čtení práce, protože připouští a indikuje i možnost resilientního postoje:

„(...) jsme na prahu radikální systémové změny, která vyžaduje, aby se lidské bytosti neustále přizpůsobovaly. V důsledku toho můžeme být svědky rostoucího stupně polarizace ve světě, poznamenané těmi, kdo přijímají změnu, oproti těm, kteří se jí brání.“<sup>51</sup>

Pakliže zadáme do ChatGPT požadavek na sepsání krátkého dystopického příběhu o konci světa a jeho novém začátku, většinou nám vytvoří právě popis těch lidí ve společnosti, kteří „přijali změnu za svou“ (those who embrace the change) – nás ovšem zajímá, jak by právě toto přijetí mělo vypadat s ohledem na nekonzistentnost proměnných, se kterými je třeba počítat. Může se jednat o digitální duchapřítomnost, ale v sociálně imaginačním smyslu. Právě integrální změna našeho vnímání je něčím, co se v teorii tematizuje, ale nikoli do praktických důsledků, či konkrétních paradigmat. Vytváří se nová norma, nová přirozenost, proti které se nedá bojovat, nýbrž se na ni musí přistoupit.

Ivan Mucha ve svém textu *Sociologie: „Média a systém“* mluví o jednom zásadním rysu mediální skutečnosti, totiž že prostřednictvím médií není měněn pouze vnější svět, ale mění se také způsob, jakým je tento svět vnímán.<sup>52</sup> Vnímán ovšem z jakých pozic?

Sám Steve Jobs při prezentaci prvního iPhone v roce 2007 mluví o proměně vnímání běžných fenoménů, která bude provázet uvádění nových technologií na trh.<sup>53</sup> Tím mimo jiné myslí změnu uživatelských návyků, a řečeno současnou mediální teorií vytváření opacitních mechanismů, se kterými technologie operuje. Opacitu můžeme definovat jako zpozorovatelnost toho, jakým způsobem je nám obsah zprostředkován, jaké rozhraní technologie má a proč. Tedy jaké módy vnímání a soustředění pozornosti se tímto u uživatele vytvářejí. Slovy Floridiho se mají stát rozhraní digitálních technologií, tedy strana uživatelská i strana protokolu, „*funkčně neviditelnými*“.<sup>54</sup>

<sup>51</sup> SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. Str. 92. Původní text: we are at the threshold of a radical systemic change that requires human beings to adapt continuously. As a result, we may witness an increasing degree of polarization in the world, marked by those who embrace change versus those who resist it.

<sup>52</sup> Čepičková ve své práci Muchu uvádí: Říká, že sociologicky nejzajímavější moment je zjišťování vztahu „*mezi tím, jak se svět mění v důsledku rozvoje médií a tím, jak se mění způsoby či postupy, na základě nichž je tento svět vnímán, jak média proměňují tradiční vžitě či nereflektované formy vnímání sociální skutečnosti.*“ MUCHA, Ivan. *Sociologie: základní texty*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-227-1.

<sup>53</sup> *Steve Jobs – 2007 iPhone Presentation ( Part 1 of 2)*. Online. 22.4.2012. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Etyt4osHgX0>. [cit. 2023-07-10] Jobs je rovněž autorem citátu: „*Počítač je bicyklem pro mysl.*“ Což implikuje metaforu vysoce tělesné představy používání mobilního telefonu..

<sup>54</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 56.

## 2.2 PŘIZPŮSOBENÍ

Ačkoli to Schwab z pozice privilegovaného ekonomy příliš nepřipouští, i technizace společnosti na nás může mít negativní dopady. Na naši svobodu, samostatnost a především myšlení.<sup>55</sup> Přestáváme totiž vnímat, jakou měrou se přizpůsobujeme novému fungování a jak moc se přizpůsobujeme potřebám našich technologií. Dokonce to působí zmatení základních pojmů, například principy zacházení s pojetím zodpovědnosti a vůle se musí ve svých základech změnit, pokud chceme plně chápat důsledky související s rozvojem technologií.

Je lepší podstoupit a soustředit svou schopnost a vytvářet konstruktivní myšlenkový program (i vzhledem k nefunkčnosti radikálních alternativ), tak jak je nastíněno například v úvodu *The Onlife Manifesto*. Tedy „onlife“ zkušenost jednak jako nová forma omezení, ale i nabídka nových příležitostí pro rozvoj našich identit, jejich vědomé přivlastnění a osobní stejně jako kolektivní sebeporozumění.

Zároveň tímto odkrokem a připuštěním nevyhnutelnosti vývoje určitě nechceme tvrdit, že řešením by byla bezmezná víra v technooptimismus, ale spíše že přicházející změny mají takový vliv na každodennost, že ono restaurační paradigma nedává smysl.<sup>56</sup> Na náležitost takového počínu se svět stal příliš nestálým a tekutým, o čemž jsme poučeni Zygmuntem Baumannem a jeho úvahou o postmoderní společnosti již od začátku tisíciletí.

O schopnosti adaptace a proměnách vnímání bude následující kapitola, kde se pokusíme nastínit nutný přesun od sociální antropocentrické konstrukce reality, tak jak ji popsali ve své publikaci například Thomas Luckmann a Peter Berger,<sup>57</sup> do rámce reality postavené na informačně-kybernetických interakcích, jak o nich hovoří mimo jiné i teoretikové digitální antropologie.

---

<sup>55</sup> SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.

<sup>56</sup> ZLATUŠKA, Jiří. *A Challenge of the World Turned Digital*. In: *The Crossroads of European Culture 1998*. Brno: VUTIUM Press, 1999. ISBN 80-214-1249-6. Str. 497-500.

<sup>57</sup> BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.



### 3 VZNIK DIGITÁLNÍHO PROSTORU

"Díra v prostoru" byla veřejná komunikační "socha" vystavená po dobu tří dnů. Jednoho listopadového večera 1980 se nic netušící publikum, které procházelo kolem Lincolnova centra múzických umění v New Yorku překvapivě setkala s lidmi procházejícími kolem Los Angeleského obchodního domu "Broadway". Náhle se objevily televizní záběry lidí stojících na protějším pobřeží. Nyní se mohli vidět, slyšet a mluvit jeden s druhým, jako by se setkali na stejném chodníku. Nebyly zveřejněny žádné nápisy, loga sponzorů ani jména autorů – nebylo nabídnuto žádné vysvětlení. Žádné monitory, které by odváděly pozornost od tohoto setkání v životní velikosti. "Díra v prostoru" náhle zrušila vzdálenost mezi oběma městy a umožnila toto šokující setkání.<sup>58</sup>

Dokumentární záznam akce uploadovaný na YouTube je doplněn popiskem:

*„Produkty začínají vizí následovanou technickým prototypem. Pokud je prototyp úspěšný, může být následován drahým produktem na omezeném trhu, který s dalším zdokonalováním může skončit všudypřítomným produktem pro masový trh. Hole in Space je technický prototyp ilustrující vizí telekonference na velké obrazovce.“<sup>59</sup>*

Tento popis je poněkud zavádějící, protože redukuje fenomény na produkt. Svým způsobem vidíme první představení virtuálního prostoru, který však zcela souvisí s realitou a je v ní ukotven. Dílo má navíc silně performativní charakter pro všechny zúčastněné a nevytváří exkluzivní zážitek pro vyvolené. Tato „díra v prostoru“ nabízí možnost kamsi propadnout. Naše tělo je na jednom místě, ale může působit i v jiném čase a prostoru. Vede účastníka k otázkám o sobě samém i o roli ostatních účastníků. Vytváří se nový druh místa, kde se lze potkávat a sdílet jeho specifika. Rabinowitz mluví o práci s digitálním videem a takzvané vizuální architektuře,<sup>60</sup> která dává vzniknout novým nepředpovězeným vztahům ve společnosti, mezi lidmi, kteří tento prostor sdílejí. V současnosti už to není ničím šokující, obrazovkami mobilních telefonů propadáme každý den několikrát, jsme účastni různorodých míst i časů, módů bytí. Geografická vzdálenost pozbývá na důležitosti. Vidíme společnost v pozměněných virtuálních konstelacích. Podle Flussera<sup>61</sup> se jedná o postmoderní perspektivu, která nám dává nahlédnout způsob, jakým „*média přesahují možnosti lidského vnímání*“.<sup>62</sup> Hranice mezi prostory se umenšují, jako by se sám člověk i jeho tělo pomalu ztráceli v simulacích virtuálního prostoru. Záměrně se zde směšuje pojem virtuální a digitální,

<sup>58</sup> Více informací o díle zde: <http://www.medienkunstnetz.de/works/hole-in-space/>

<sup>59</sup> Larry press [@larrypress]. *A Hole in Space LA-NY, 1980 – the mothe of all video chats*. Online, video. 6.12.2013. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=SylJJr6Ldg8&t=690s>. [cit. 2023-07-08]

<sup>60</sup> DURLAND, Steven. *Rozhovor s Kit Galloway, Sherrie Rabinowitz a Gene Youngblood. Defining the Image as Place*. Online. *High Performance*, no. 37. 1987. Dostupné z: [www.ecafe.com/museum/hp\\_gy\\_1987/hp\\_gy\\_1987.html](http://www.ecafe.com/museum/hp_gy_1987/hp_gy_1987.html). [cit. 2023-07-08]

<sup>61</sup> FLUSSER, Vilém. *Za filosofii fotografie*. Vyd. 2., upr. Přeložil Josef KOSEK, přeložil Božena KOSEKOVÁ. Praha: Fra, 2013. Vizuální teorie. ISBN 978-80-86603-79-7.

myslíme zkrátka prostory, které neexistují, ale jeví se jako kdyby byly reálné. Jejich zásadní odlišností a charakteristikou je, že mimo jiné utvářejí nové způsoby komunikace.

Floridi nám nabízí alternativní výklad těchto meziprostorů, hovoří o takzvaných „prostorech mimo smyčku“ (out-of-the loop space). Tím myslí vytváření jakéhosi nového vnějšku, orientovaného pomocí digitálních technologií, do kterého jako společnost hromadně migrujeme a používáme jeho mechanismy. Zdůrazňuje pak neviditelnou podstatu těchto prostorů. Jsou do našeho světa zapojeny s takovou pečlivostí a fungují tak spolehlivě, že si jejich operačního rozhraní ani nevšimáme a dokážeme je vnímat jako samozřejmou součást ostatních ustálených struktur.<sup>63</sup> Právě proto je třeba mít na paměti možné pozbytí naší tělesnosti v rámci těchto prostorů, o kterém pojednáme v další kapitole.

Možná je naše potřeba prostřednictvím něčeho externího si porozumět a díky tomu lépe „fungovat“ (od latinského functio, tedy zastávat, provádět, užívat si) odvěká.<sup>64</sup> Jaké to bylo se poprvé vidět? A jaké to bylo být poprvé viděn? Vidíme všechno, aniž bychom byli viděni?

Slovy Barbory Čepičkové, která se odkazuje k Marku Hansenovi a jeho výroku o tom, že naše percepce je přetvořena jakýmsi tekutým zrcadlem, skrze které se díváme na svět: „*je pouze na nás, zda se jako Narcis vzdáme svého těla ve prospěch vlastního „odrazu v zrcadle“, kdy „já“ se stane dalším tělem, tělem virtuálním, a naše vlastní pohyby jen iluzivním echem.*“<sup>65</sup>

I v současnosti se skrze tuto úvahu ustavují okruhy mediální teorie a vědy. Knihy o povaze nových médiích se dodnes revidují a kriticky přehodnocují původní definice. Velmi často narážíme na neschopnost původních kategorických vymezení vytvářet smysluplný rámec,<sup>66</sup> ve kterém se lze k věcem vztahovat.

Antropologie je dobrým příkladem pokusu o přerámcování. Sám McLuhan, který položil základy mediální teorie, tvrdí, že antropologie má nejbližší ke studiu medializované podstaty, „*neboť studuje celkovou kulturu jako figuru*“<sup>67</sup> (chceme-li pozadí, na kterém probíhají procesy) empirickým způsobem. Digitální antropologie je samostatná odnož, která reaguje na změnu fungování společnosti, jednotlivce i jeho těla způsobenou digitální

<sup>62</sup> ČEPIČKOVÁ, Barbora. *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií*. Praha, 2009. Magisterská práce. Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Krtilová. Str. 8.

<sup>63</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 52.

<sup>64</sup> Zvláštní je, že tak jako Západní civilizace k sestupu do sebe používá technologii, tak Východní svět „přechází“ spíše přes tělo samotné. V České republice máme bohatou, ale spíše okrajovou, mystickou tradici čerpající z praktik jógy a filosofie Paula Bruntona. Viz Eduard Tomáš, či František Drtíkol.

<sup>65</sup> ČEPIČKOVÁ, Barbora. *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií*. Str. 42.

<sup>66</sup> Rámec jako o něm hovoří například filozof Miroslav Petříček. *MÍSTO MĚSTA: MIROSLAV PETŘÍČEK – Místa mimo místa*. Online, video. 5.11.2017 Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tkLBPKfK4Xg>. [cit. 2023-07-12].

<sup>67</sup> DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. Str. 109.

technologií. Její zastánci tvrdí (například teoretik Michal Černý<sup>68</sup>), že je pokračováním antropologie médií, která však zůstávala u výzkumu artefaktů před masovým rozšířením internetu.

### 3.1 DIGITÁLNÍ ANTROPOLOGIE: DVĚ MILIARDY SMARTPHONŮ POTÉ

Již před nárůstem užívání digitální technologie se antropoložky Donna Haraway ve své teorii společnosti kyborgů<sup>69</sup> a Marilyn Strathern v teorii reprodukčních médií zaobíraly dopadem technologií a znovuzohledněním otázky, co to vlastně znamená být člověk/lidský – nabourávaly tak původně platný rámec antropologické metodologie a poukazovaly na nové druhy interakcí přicházející společně s technologickým vývojem. Pokusem o nabourání této antropocentrické představy se pak stává například transhumanistická idea, či filosofie posthumanismu, které zpochybňují tradici humanismu danou koncepci člověka jako svrchované a rozumové bytosti. K této aktualizaci nutně dochází i v antropologii,<sup>70</sup> vzhledem k patrné neudržitelnosti činností spjatých s antropocentrickou úvahou, vyčerpáním planetárních zdrojů a právě opakovaně zmiňovaným prorůstáním digitální technologie do naší každodennosti.

Velmi obecně lze říci, že digitální antropologie řeší interakce mezi lidmi a digitálními technologiemi. Zkoumá, jak digitální technologie, jako je internet, sociální média, mobilní zařízení a virtuální realita, ovlivňují a utvářejí lidskou kulturu, chování a sociální vztahy. Studuje širokou škálu témat, včetně online komunit, digitálního aktivismu, virtuálních ekonomik, vlivu technologií na práci, otázku soukromí a dohledu, vlivu digitálních médií na tradiční kultury a transformace sociálních vztahů v digitálním věku. Digitální antropolog Daniel Miller popisuje cosi jako „newish worlds“ („jakoby nové“ světy), nápadně podobné „prostorům mimo smyčku“, tedy světy vzniklé na základě příchodu digitálních technologií, které by jinak vzniknout nemohly. A staví je do kontrastu se světy, které existovaly i předtím, ale jsou působením digitální technologie zásadním způsobem poznamenány. Toto rozdělení slouží k lepšímu představení jednotlivých přístupů a studií antropologů. Zároveň poukazuje

---

<sup>68</sup> ČERNÝ, Michal. *Život online: lekce z informační vědy*. Ilustroval Nikola KALINOVÁ. Brno: Masarykova univerzita, 2020. Munique. ISBN 978-80-210-9586-1.

<sup>69</sup> V *A Cyborg Manifesto*, kde Haraway kyborga popisuje jako: "stvoření v post-gender světě; není nijak spojené s bisexualitou, předoidipovskou symbiózou, neodcizující prací nebo jinými pokušeními organické celistvosti konečným přisvojením všech sil částí do vyšší jednoty."... Pro účely této práce se však spíše hodí definice Williama Mitchella, tedy: Kyborg se skládá z biologického jádra obklopeného rozšířeními, vybudovanými systémy hranic a sítí. Slovo samotné pak původně přichází od teoretiků Clynse a Klina.  
HARRAWAY, Donna. *Manifestly Haraway*. University of Minnesota Press, 2016. ISBN 9780816650484  
MITCHELL, William. *Me++: the cyborg self and networked city*. Massachusetts: The MIT Press, 2004. ISBN 9780262633130

<sup>70</sup> Neil Whitehead ve svém článku o kyberkulturách gothic scény dokonce píše o „post-human anthropology“, postlidské antropologii, což může být jakási předzvěst digitální antropologie. WHITEHEAD, Neil. *POST-HUMAN ANTHROPOLOGY*. Online. Identities. 2009. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10702890802605596>. [cit. 2023-07-21].

na to, že většina dnešní společenské infrastruktury má již nevratně tento „newish“ charakter.<sup>71</sup>

Samotnou digitální antropologii popisuje následovně:

Termín „digitální antropologie“ lze použít k označení důsledků vzestupu digitálních technologií pro konkrétní populace, použití těchto technologií v rámci antropologické metodologie nebo ke studiu konkrétních digitálních technologií. Téma však může také vyvolat širší otázky o povaze současné antropologie samotné, a to jak o tom, co to v současnosti znamená být člověkem, tak o tom jak by antropologie jako disciplína měla zahrnovat světy, které dříve neexistovaly, ani existovat nemohly.<sup>72</sup>

Online aktivita může být vždy chápána jen ve vztahu ke změnám, které se odehrály offline. Digitální antropologové často využívají etnografické metody, jako jsou zúčastněné pozorování, rozhovory a textová analýza, aby získali náhled na složité způsoby interakce technologie a společnosti. Zásadním aspektem digitální antropologie je pak pozorování a zvažování rychlých projevů normativních principů zahrnutých v nových formách komunikace. Díky tomu pochopit i komplexní problematiku digitálně orientované společnosti.

„Schválení odpovědnosti v extrémně propojené realitě vyžaduje uznání toho, jak jsou naše činy, vnímání, záměry, moralita, dokonce i tělesnost protkány technologiemi obecně, a informačně-komunikačními technologiemi (ICT) zvláště,“<sup>73</sup> píše v *The Onlife manifesto* Floridi.

Chápeme sami sebe v zrcadle materiálního světa, do kterého jsme se narodili a socializovali. Tento svět nikdy nebyl statický. Zároveň však nikdy nebyl pouze vztahovým vakuem. A nesmíme zapomínat ani na hmotný původ digitálních světů.<sup>74</sup> V případě antropologie výzkum nutně vyžaduje holistický přístup, občasnou práci s normativními argumenty a zohledňování etických rozměrů studií.

Metodologie se proměňuje, navíc se díky digitálním záznamům mění charakter práce se shromažďovanými daty jako takovými. Digitální antropoložka Sarah Pink navrhovala přijmout postupy vizuálních médií a smyslům otevřené praxe zároveň s fenomenologickým

---

<sup>71</sup> MILLER, Daniel. *Digital anthropology*. Online. In: The Open Encyclopedia of Anthropology. Editor: Felix Stein. 2018 (2023). Dostupné z: <http://doi.org/10.29164/18digital>. [cit. 2023-07-21]

<sup>72</sup> Tamtéž. Původní text: The term 'digital anthropology' can be used to refer to the consequences of the rise of digital technologies for particular populations, the use of these technologies within anthropological methodology, or the study of specific digital technologies. But the topic may also raise wider questions about the nature of contemporary anthropology itself, both what it now means to be human and how anthropology as a discipline should incorporate worlds that were neither precedented nor possible in the past.

<sup>73</sup> FLORIDI, Luciano. *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*. Původní text: Endorsing responsibility in a hyperconnected reality requires acknowledging how our actions, perceptions, intentions, morality, even corporality are interwoven with technologies in general, and ICTs in particular,

<sup>74</sup> BLANCHETTE, Jean-Francois. *A material history of bits*. Online. 2011. Dostupné z: <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/blanchette/papers/materiality.pdf>. [cit. 2023-07-21].

přístupem<sup>75</sup>, který připomínal, že zkušenost je něčím, co musí být nahlíženo z perspektivy interakce mezi naším tělem a prostředím. Rovněž z perspektivy postfenomenologie vnímáme narůstající důležitost těchto souvztažností. Její následovnicí trvají na tom, že teoretizování o technologiích musí být ukotveno v reálné praxi každodenního života, pročež svou pozornost obrací k antropologickým výzkumům, myšlenkovým experimentům, případně kombinují obojí.<sup>76</sup>

Z Millerova příspěvku k digitální antropologii a po zohlednění všech jím uvedených studií (etnografických, vizuálních, případových) lze závěrem extrahovat následující poznatky a předpoklady o čtyřech kategoriích uživatelů digitální technologie pro budoucí náhled jakéhokoli výzkumu, se kterými je možné zacházet. S některými z nich se znovu a podrobněji setkáme v závěrečné části práce a použijeme je k uchopení pojmu digitální resilience.

1/ Potýkáme se s procesem dehumanizace, lidé sami sebe přestávají vnímat jako autonomní osoby, spíše se vidí průzorem datových vizualizací. Vhodným příkladem je zdravotnictví, viz případovou studii Jakuba Ference o ultrazvuku<sup>77</sup> a jiné, kde zcela zásadní roli hraje i aspekt nutné odborné interpretace získaných dat. Moc i zodpovědnost za zpracování dat tedy přechází na třetí osobu. Dalším ještě specifitějším případem by byly digitální obrazy určené pohledu digitálních strojů.

2/ Dochází k principiálnímu přehodnocení vztahu ke stavu vlastního těla. Dobrovolné sebezkoumání prostřednictvím moderních gadgetů a aplikací se stalo běžnou denní praxí milionů uživatelů digitálních technologií. Připomeňme takzvaný Quantified Self movement,<sup>78</sup> „sebe-měření“, například za účelem sledování svých biologických rytmů a zefektivnění své výkonnosti. Zde zmiňme především současný všeobjímající trend Bio-hacking movement, propagovaný americkým spisovatelem Davem Aspreyem.

3/ Objevuje se potřeba rezistence. Odhalujeme skupiny lidí aktivně odmítající digitální technologii, tedy jakousi formu kolektivního odporu, buď omezením užívání digitálních technologií, nebo úplným zavrnutím nově vznikající digitální infrastruktury. V případě tohoto absolutního zavrnutí se často jedná o skupiny odporující i státním zřízením, druh anarchismu ve smyslu naděje po zřízení minimálního státu jako se jej pokusil navrhnout politolog Robert Nozick.<sup>79</sup> Zmiňme také kritiku hnutí diskonektistů, viz poslední

<sup>75</sup> MILLER, Daniel. *Digital anthropology*.

<sup>76</sup> DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. Str. 127.

<sup>77</sup> Post fenomenologická případová studie Jakuba Ference poukazuje na tenkou hranici toho, jak dokážeme vnímat vyvíjející se plod uvnitř ženského těla, pokud pomocí předběžných vyšetření zjistíme, že může mít předpoklady k různým nemocem. Na základě dat se rodiče mohou rozhodnout, zda si chtějí dítě nechat, či nikoli. Datová vizualizace v tomto případě doslova rozhoduje o životě a smrti dítěte.

<sup>78</sup> Více informací o tomto fenoménu přináší oficiální stránka „hnutí“. QUANTIFIED SELF. *Self knowledge through numbers*. Online. Dostupné z: <https://quantifiedself.com/>. [cit. 2023-07-21].

<sup>79</sup> NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8. Revize pojmu „minimální stát“ by byla pro současnost obzvlášť zajímavá vzhledem k tomu, že dochází

kapitolu. V českém kontextu, který je bohatý na disidentství různého druhu, můžeme odkázat alespoň k novinářské studii Raději zešilet v divočině Aleše Palána a Jana Šibíka.<sup>80</sup>

4/ Poslední možností, kterou zahrneme, jsou lidé, kteří digitální technologii jednoduše akceptují jako přirozenou součást svého života. Prožívají změny pragmaticky jako nutný užitečný posun kupředu. Nepotřebují alternativu. Zajímají se především o zvýšení funkčnosti aplikací, nejnovější aktualizace softwaru. Konkrétní technologie, například mobilní telefon, pak podle Millerova článku vnímají vysoce personifikovaně, takřka jako přitele, kterého by neradi ztratili. Možnost zneužitelnosti jejich pozornosti pro digitální marketing a vykradení osobních dat neshledávají jako příliš problematickou, spíše je to jediný způsob, jak mechanismy tohoto světa zdokonalovat, jakési nutné zlo, které je třeba přestát za účelem většího blaha.<sup>81</sup>

Digitální antropologie je studií toho, čím se lidé stávají, a rovněž tedy, čím se stává technologie díky lidem. Opět se navracíme k myšlence, že samotné jádro proměny spočívá i v částečné proměně chápání toho, co je lidské. V *The Onlife manifesto* opakovaně narážíme na potřebu opustit antropocentrickou etiku a hledat vyváženější cesty k úvahám o tom, jak je správné ve společném prostředí infosféry jednat.<sup>82</sup> Už samotné zohlednění soudobého infosférického rozměru mění druh interakcí, které je třeba provádět a zkoumat.

Podobné principy, jaké definují digitální antropologii, navrhuje Bruno Latour jako součást sociální teorie techniky, která by měla začínat u lokálních lidských interakcí, zároveň integrovat technické artefakty a materiální kulturu. Popisuje techniku ne jako jednotlivost, ale jako sociotechnický kolektiv,<sup>83</sup> fungující v jiné časové i prostorové dimenzi, ve formě prorůstání, znovu utvářeného řádu, fúze, kterou jsme se pokoušeli popsat ve druhé kapitole.

Stanoviska digitální antropologie jsou vhodná i vzhledem k bohatému historickému rámci, ze kterého vycházejí – jsou užitečným průvodcem pro další bádání na poli digitální technologie.

Antropoložka Lucy A. Suchman, která se věnuje studii technologie (témata jako robotika, automatizace), rozebírá již ve své práci z roku 1985 myšlenku takzvané „situované akce“ (situated action), čímž měla na mysli, že veškerá aktivita, směr či plán závisí na

---

k přehodnocování samotného chápání podstaty autonomie, autenticity a svobody. Právě ekonomizace naší pozornosti a algoritmická struktura předurčující naše volby problematizuje kdysi funkční náhled. O návrh alternativního sociopolitického programu se v českém prostředí pokouší například spolek Nerůst. NERŮST. *Nerůstové politiky aneb nereformní reformy*. Online. Dostupné z: <https://nerust.cz/politiky/>. [cit. 2023-07-21].

<sup>80</sup> PALÁN, Aleš. *Raději zešilet v divočině: setkání s šumavskými samotáři*. Vydání páté. Praha: Prostor, 2019. ISBN 978-80-7260-471-5.

<sup>81</sup> O tom lze hovořit jako o příklonu k digitálnímu solucionismu. Tedy víra v to, že všechny problémy společnosti mohou být vyřešeny technologickým vývojem, se pro tuto skupinu stala typickým argumentem.

<sup>82</sup> FLORIDI, Luciano. *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*. Str. 7.

<sup>83</sup> LATOUR, Bruno. *On technical mediations*. Online. 1978. Dostupné z: <https://sixyears2011.files.wordpress.com/2011/03/latour-bruno-on-technical-mediation.pdf>. [cit. 2023-07-21].

materiálních nebo sociálních okolnostech. Nastiňuje dnes už zřejmý pohled, že je velmi obtížné porozumět lidské činnosti, aniž bychom nejprve prozkoumali její kontext a kulturu, spíše než konkrétní jednotlivé artefakty.<sup>84</sup> Podobně o tom hovoří post-humanismus. Čím více se však zabýváme tímto post-člověkem, tím více se začíná ztrácet. Cílem by však mělo být zasadit člověka zpět do jeho prostředí.<sup>85</sup>

Nacházet či znovuobjevovat naši relativitu a pokusit se vnímat okolnosti jako blízké či vzdálené horizonty, které sice podmiňují naši činnost, ale nemají zmatečný či destruktivní charakter pro svoji neuchopitelnou mediální komplexitu je esenciální vlastností člověka budoucnosti. Pravě momenty možné plošné obrody se stanou nutnou součástí společenského zřízení, ale v současnosti jsou tím, v čem selhávají humanitní vědy, protože nedostatečně reflektují proměnu skutečnosti, rozpíjející v sobě digitální nadstavbu světa.

Suchman se svým konceptem situované akce snažila popsat:

*„(...) charakter lidských aktivit a společenského chování. Vždycky když něco děláme nebo s někým, respektive něčím, interagujeme, děje se to ve specifických sociálních, materiálních, historických, kulturních, politických a ekonomických podmínkách. Zároveň ale skrze naši činnost tyto podmínky udržujeme v chodu a transformujeme. Virtuální interakce nejsou v sociálních, materiálních a dalších ohledech o nic méně situované než ty předchozí.“<sup>86</sup>*

Bez ohledu na prchavý a neustále se proměňující společenský kontext a nové výzvy, které současnost přináší, naše schopnost reagovat a vyrovnávat se bude vždy podmíněna schopnostmi, plastičností, vnímavostí, činnostmi, mezemi a odolností našeho těla, jako první a poslední instance. Kde začíná a kde v tomto náhledu končí tělo? A o jakém těle je vlastně řeč? Floridi přichází s myšlenkou informačně orientovaného těla a materiálních hranic takového těla.

Suchman pokračuje: *„Abychom dokázali pochopit, jak se věci mění, musíme si to uvědomit. I virtuální svět ovládáme díky našim tělům, bytostně tělesným činnostem a interakcím. Ty se sice proměňují, jsou různými způsoby mediované a remediované, ale vždy jsou situované. Tato situovanost se samozřejmě mění společně s proměnou naší životní*

---

<sup>84</sup> SUCHMAN, A. Lucy. *Plans and situated actions: The problem of human-machine communication*. Online. 1985. Palo Alto. Dostupné z: [http://bitsavers.trailing-edge.com/pdf/xerox/parc/techReports/ISL-6\\_Plans\\_and\\_Situated\\_Actions.pdf](http://bitsavers.trailing-edge.com/pdf/xerox/parc/techReports/ISL-6_Plans_and_Situated_Actions.pdf). [cit. 2023-07-21].

<sup>85</sup> WOLFE, Cary. *What Is Posthumanism?* 1.vyd. Mineapolis: Minnesota University Press. 2010. ISBN 978- 0-8166-6614-0. Str. xii

<sup>86</sup> TRHOŇ, Ondřej. *„Nepodřizujeme se potřebám našich technologií příliš?“ ptá se antropoložka Lucy Suchman*. Online. In: ČR Wave. 6.5.2019. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/nepodrizujeme-se-potrebam-nasich-technologii-prilis-pta-se-antropolozka-lucy-7910316>. [cit. 2023-07-25].

*infrastruktury. Musíme ale odmítnout představy, podle kterých postupně naši situovanost přesahujeme. Naše situovanost se sice mění, ale nikdy nebude o nic méně důležitá.*<sup>87</sup>

Můžeme tedy tělo považovat za první instanci, za první médium,<sup>88</sup> které se učíme ovládat a skrze jehož smysly i v kooperaci s mediální extenzí poznáváme, jak se přetváří realita. Z tohoto hlediska musí být i klíčem k tomu v této realitě fungovat resilientně a smysluplně. Tělo lze vnímat jako prvotní a aktivní zdroj odporu. Právě díky tělu může být naše individualita konstituována na všech úrovních i s ohledem na proměnné okolnosti světa.<sup>89</sup>

---

<sup>87</sup> *Tamtéž.*

<sup>88</sup> Obecně se za první a hlavní médium považuje lidská řeč, ale co by byla řeč bez těla... Naučilo by se novorozeně, které preferuje lidský hlas před jinými zvuky, mluvit, pokud by poslouchalo pouze umělé hlas?

<sup>89</sup> HANSEN, Mark B.N. *Bodies in Code: Interface with digital media*. New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2006. ISBN 0-415-97016-4. Str. 15.



## 4 VNÍMÁNÍ A TĚLO

dvě naše těla

čím spojena

když nehmotná?

Nyní jsme poučeni o tom, jak může konkrétní aktualizace vědního oboru antropologie přispět k našemu zkoumání a jak se některé vývody tohoto přístupu rozrůstají v dalších odvětvích a náhledech. V této kapitole se budeme věnovat tělesně-percepčnímu vztahu ke světu jako prerekvizitě digitální resilience. Otázky ohledně těla a tělesnosti ve vztahu k technologii jsou těžištěm tohoto výzkumu. Tvoří vstupní bránu, protože i princip resilience bude v našem pojetí úzce vázán právě na konstituci těla, jak bude objasněno závěrem následující kapitoly.

Čtenáře, kterého zajímá lékařské zkoumání dané problematiky (tedy specifické negativní, či pozitivní dopady technologie), odkazujeme k zásadním studiím,<sup>90</sup> které se věnují vlivu digitálních médií na lidské zdraví, psychiku, kognici – těm je třeba věnovat pozornost a uznat jejich podněty pro další bádání. Vytváří dodatečný rámec a vzhledem k zamýšlenému rozsahu této práce se jim nemůžeme podrobně věnovat.

Zohledňeme v krátkosti postoj N. Katherine Hayles, která vymezila v roce 1999 v úvodu své knihy *Virtual Bodies in Cybernetics, Literature and Informatics* základní charakteristiku postmoderní imaginace lidské tělesnosti.<sup>91</sup>

Tu lze charakterizovat „jako paradigma přechodu lidského myšlení k myšlení stroje. V souvislosti s post-humanismem zmiňuje zkoušku Turingovým testem. [...] Budoucí podoba lidského těla se stala „rozhraním“. Ze své pozice krajních limitů, post-člověk není ani mužem ani ženou, ani strojem, zvířetem nebo člověkem, ani mrtvým ani živým. Jeho hlavní

<sup>90</sup> Diskutovanou studii je *Nebezpečná mělčina* Nicka Carra kritizující vliv internetu na společnost. O dopadu na mozek a schopnost soustředění píše Maryanne Woolfová v knize *Čtenáři vrať se: Mozek a čtení v digitálním světě*. Souhrnné kritické zhodnocení digitalizace najdeme v již zmíněné práci *Digitální demence* Manfreda Spitzera. Psycholožka Sherry Turkle se zabírá změnou komunikačních rámců v knize *Reclaiming conversation* a popisuje ztrátu schopnosti plnohodnotně prožívat volný čas bez zásahu digitálních médií. Cenným vhladem do problematiky může být i příručka *Zdravé dětství ve světě digitálních médií* nakladatelství Franesa. Pro odkazy na dané texty viz bibliografii.

<sup>91</sup> Dnes by bylo vhodné přemýšlet i nad vlivem transmodernismu, tak jak o něm hovoří xenofeministka Amy Ireland. Transmodernismus navrhuje přemýšlet v měřítku, ve kterém funguje postmodernita, ale s ohledem na velké narativy moderny. Tedy propojování partikulárního a univerzálního stylu myšlení, aniž by se navzájem rušily. TRHOŇ, Ondřej. *Pokud zjistíme, jak fungují těla a realita, můžeme je začít hackovat, říká filozofka Amy Ireland*. Online. In: ČR Wave. 2.5.2022. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/pokud-zjistime-jak-funguji-tela-a-realita-muzeme-je-zacit-hackovat-rika-8736097>. [cit. 2023-07-25].

charakteristikou je permanentní proměna.<sup>92</sup> Búciová se domnívá, že lidé se stávají post-lidmi, protože se za ně považují. Jde o jakousi hybridizaci člověka a stroje.

Pro začátek zmíníme dvě základní fyziologická fakta, která zásadně ovlivňují součinnost těla a technologie a náš náhled na tento vztah.

1/ Lidské oko dokáže získat více vjemů, než je lidský mozek schopen zpracovat.<sup>93</sup>

2/ Nevědomé vnímání začíná fungovat přibližně 200 milisekund po smyslovém vjemu, vědomé až po zhruba půl vteřině.<sup>94</sup>

V prvním případě nás zajímá konkrétní smyslový orgán: oko, biologická funkce těla, vidění versus zrychlující se přísun informací (v podobě vjemů z obrazů apod.), které je třeba mozkiem zpracovat, kvantitativní rovina zkoumání. Naše těla jsou podle Floridiho jako „bílé, skleněné schránky“ (white- či glass-box), ztransparentňují, umožňují nám poznávat se do hloubky. Jaké nové způsoby vidění vznikají a proč? Jaké představy si o svých tělech vytváříme? A jak jsou tyto představy ovlivněny právě digitálními technologiemi?

V druhém případě se budeme zabývat představami „sedimentů vnímání“ a udržení pozornosti, které předurčují naši reakceschopnost na proměnné skutečnosti.<sup>95</sup> To, že jsme nuceni konstantně reagovat na simultánní podněty digitálního okolí, se stává předpokladem pro splynutí tohoto okolí se zbytkem světa. Mark Hansen to nazývá smíšenou realitou.<sup>96</sup> Ocitáme se v roli interagujícího operátora těchto nových prostor. Děje se to takřka nevědomě, protože i technologie se zprůhledňují.

Výzkumný výpad této kapitoly bude veden dvěma směry. Zprvým směrem k roli těla jako objektu ve vztahu k technologii a zadruhé k proměně vnímání plynoucí z tohoto vztahu, tedy chápání těla jako subjektu. Podle Floridiho já, jak se vidím a já, jak jsem vnímán. V obou případech musíme připustit, že vliv, který technologie má, nezůstává bez zaujetí.

<sup>92</sup> BÚCIOVÁ, Olga. *Umění tělesnosti: Pohled na tělo a jeho proměny v současné vizuální kultuře a performance*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, Seminář dějin umění, 2009. Str. 19. Vedoucí práce: PhDr. Alena Pomajzlová, Pd.D.

<sup>93</sup> PENROSE, Roger a Malcolm LONGAIR. *Makrosvět, mikrosvět a lidská mysl*. Přeložil Jiří LANGER. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0780-4.  
Černý upozorňuje, že: „To, co vidíme, je do velké míry „dopočet“ či imaginace lidského mozku, který podstatně efektivněji vytváří obrazy, než zpracovává zrakové vjemy. Mozek se tedy musí dynamicky rozhodovat, jakou část optického signálu v danou chvíli potřebuje a co si může „domyslet.““  
ČERNÝ, Michal. *Online jako epistemické východisko překonávající dualitu online a offline prostoru*. Online. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/347338089\\_Online\\_jako\\_epistemicke\\_vychodisko\\_prekonavajici\\_dualitu\\_online\\_a\\_offline\\_prostoru](https://www.researchgate.net/publication/347338089_Online_jako_epistemicke_vychodisko_prekonavajici_dualitu_online_a_offline_prostoru). Str. 108. [cit. 2023-07-07].

<sup>94</sup> O tomto jevu hovoří například K. N. Hayles ve spojitosti s prolínáním organických a technologických sfér ve své knize. HAYLES, N. Katherine. *Unthought: the power of the cognitive nonconscious*. London: The University of Chicago Press, 2017. ISBN 978-0226447889.

<sup>95</sup> Filozof médií Yves Citton hovoří o zkracování času, ve kterém můžeme reagovat na různorodé podněty. Ale nedává to za vinu technologiím, nýbrž strukturám společenského systému orientovaného na neustálou produkci. Technologie je pouhým doplňkem takového systému. TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme čas přemýšlet, ne jen reagovat, říká filozof médií Yves Citton*. Online. In: ČR Wave. 18.10.2021. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/vsichni-jsme-uvnitř-informacního-stroje-zadny-vnejsek-uz-neni-rika-spisovatelka-8200629>. [cit. 2023-07-07].

<sup>96</sup> HANSEN, Mark B.N. *Bodies in Code: Interface with digital media*. New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2006. ISBN 0-415-97016-4.

S touto myšlenkou se setkáváme ve filozofii techniky. Filozof Don Ihde uvádí princip non-neutrality. Zpochybňuje běžný předpoklad, že technologie je neutrální nástroj, který lze použít k dobrému nebo špatnému v závislosti na tom, jak se ji lidé rozhodnou použít. Místo toho Ihde tvrdí, že technologie mají vrozené předsudky, které ovlivňují způsob, jakým zprostředkovávají naše interakce se světem.

Podle Ihdeho mají navíc technologie zásadní transformativní vliv na naši tělesnou a percepční konstituci:

*„Extenzí našich tělesných dovedností je technologie také transformuje. V tomto smyslu jsou všechny technologie při používání non-neutrální. Mění základní situaci, jakkoli nepostřehnutelně, jakkoli minimálně. (...) pouze při použití technologie je má tělesná schopnost zvýšena a rozšířena. Tyto schopnosti jsou vždy odlišné od mých schopností vrozených.“<sup>97</sup>*

#### 4.1 VIDĚT, UVIDĚT, BÝT VIDĚN

Už s příchodem fotografie a později kamery se radikálně proměnila citlivost k vlastnímu tělu, tělu jako viděnému objektu. Nesčetné umělecké experimenty se sebe-pozorováním prostřednictvím synchronizovaného kamerového obrazu jsou toho důkazem. Vzpomeňme Bruce Naumanna a jeho taneční kreace rámované možnostmi snímání, či orchestrální přípravy tanečníků Merce Cunninghama.

V současné době se zdá, že nikdy nemohlo být snazší se vidět, vidět však ve smyslu důkladnějšího pohledu na nás samé než je zběžný pohled například do zrcadla. Jednak nám jsou předkládány archivní důkazy o naší fyzické existenci a proměnách v rámci let ve formě rodinných fotografií a druhá jsme uživateli chytrých telefonů a funkce selfie je běžným standardem. Denně vznikne přibližně 93 milionů fotek tagovaných jako #selfie, ale to není nijak přínosná informace, pokud se tedy nechceme věnovat revizi identity, která se tímto masivním nárůstem nabízí. Jak je totiž formován pohled na nás samé, pokud se dobrovolně vystavujeme na internetu?

Již v kapitole o digitální antropologii, jsme si položili rétorickou otázku: Vidíme všechno, aniž bychom byli viděni? Princip omnivoyance<sup>98</sup> tuto představu narušuje. Jsme zkrátka viděni dříve nepředvídaným způsobem, a sice prostřednictvím digitálních stop, které zanecháváme naší přítomností v síti internetu. Tím jsou myšleny jak obrazy nás samých, tak informace o nás v podobě dat.

<sup>97</sup> IHDE, Don. *Technology and the lifeworld: from garden to earth*. Bloomington: Indiana University Press, c1990. ISBN 0253205603. Str. 75.

<sup>98</sup> O pojem se zajímal především Foucault a reinterpretoval jím Benthamův panoptikon, který můžeme chápat jako metaforu elektronického dohledu. FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Přeložil Petr HORÁK. Praha: Filosofia, 2005. ISBN 80-7007-221-0.

Ve Floridiho onlife pojetí je toto sdílení se a zanechávání stop pozitivní možností znovu konstituovat svoje Já, mít širší spektrum, ve kterém se poznávat a definovat.<sup>99</sup> Je však mnohem zajímavější zamyslet se nad tím, že už několik let to nejsme my, kdo takzvaně „zmáčkne spoušť“ a vytváří svůj obraz, jednak proto, že technicky vzato už žádná spoušť neexistuje, druhak proto, že mobilní telefon fotí už dopředu a poté zkrátka zkompiluje podobu nejlepšího možného snímku (avšak nejlepší z pohledu koho?). Tedy vybírá fotografii už z předem zaznamenané série snímků, které připravil bez našeho vědomí.<sup>100</sup> Naše intence je tedy v tomto ohledu zanedbatelná. Formou odporu, či právě resilience snad může být randomizace a pokus o zvrácení dokonalosti technologického obrazu, o kterou se v návaznosti na Flusserovu filosofii pokoušel fotograf Andreas Müller Pohle již v 80. letech ve své sérii *Transformance*. Cíl je jasný: nepodléhat bezduše nárokům technologie, nekoordinovat oči a ruce pro zájmy přístrojového programu.<sup>101</sup> Naopak nedbalá tělesnost a haptika je čímsi zásadním pro každou činnost i umění.

V současné době rovněž přibývá 3D body-scanů pro účely módního designu, či herního a filmového průmyslu. Vznikají celé databáze avatarů, které vyvěrají ze skutečných předobrazů. Kooperativní činnosti s přístroji, mapující rozsahy našich pohybů, ať už se jedná o aktivity pro kulturní, či lékařské účely, nejsou nijak výjimečné. K tomu všemu připočteme umělou inteligenci a zapojení různých senzorů a čidel, kterými můžeme zkoumat a kvantifikovat naše tělesné funkce do hloubky a vyvozovat nové závěry o možnostech a omezeních lidského těla, jako to dělají mimo jiné zastánci sebe-kvantifikačních metod. Také profesionální sportovci zvyšují svůj výkon sledováním a následnou analýzou obrazů, které zachycují jejich tělesnou aktivitu. Vizualizace pomáhá pochopení a rozvoji. Pohyb a podoba našich těl jsou snáze reprodukovatelné, snáze přenosné do digitálního světa. Nová zkušenost vidění je rozšířena právě působením médií.<sup>102</sup>

V těchto všech zmíněných případech se ovšem jedná o možnosti vidění těla jako takového, vytváření nového rámce pohledů na jeho pomíjivost, křehkost konfrontovanou s „*nesmrtelností obrazů*“.<sup>103</sup> Skrumáž končetin, kůže, svalů, synchronizace a proměna.

---

<sup>99</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 85-90.

<sup>100</sup> DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. Str. 65.

<sup>101</sup> Více informací o jeho pojetí MÜLLER-POHLE, Andreas. *Transformance*. Online. Göttingen: European Photography, 1983. Dostupné z: <https://muellerpohle.net/texts/project-texts/transformance/>. [cit. 2023-08-03].

<sup>102</sup> LÉVY, Pierre. *Kyberkultura: zpráva pro Radu Evropy v rámci projektu "Nové technologie: kulturní spolupráce a komunikace"*. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0109-5. Str. 198.

<sup>103</sup> Tímto spojením se odkazujeme k článku Jany Horákové, která poukazuje na nemožnost našich těl naplno vstupovat do digitálních prostor. HORÁKOVÁ, Jana. *Obrazy jsou nesmrtelné, těla pomíjivá*. Taneční zóna. Praha: Sdružení pro podporu vydávání revue současného tance, 2007, ročník 11, zima 2007, ISSN 1213-3450.

## 4.2 VNÍMAT, UVNÍMAT,<sup>104</sup> BÝT VNÍMÁN

Tělo tvoří výchozí základnu, příslovečné *tady a teď*, z níž vycházejí veškeré naše percepční zkušenosti. Když se vrátíme k v úvodu zmíněné publikaci McLuhana *Jak rozumět médiím*, zjistíme, že zde píše o mediální extenzi a o nervové soustavě jako o biologické a materiální komponentě procesu informačního zpracování, jehož konsekvencí je, že lidé „*nosí mozek vně své lebky a nervy vně své kůže*.“<sup>105</sup> Jinými slovy technologie zvyšuje působnost našich kognitivních a tělesných funkcí. Percepční pole<sup>106</sup> se prohlubuje ve smyslu nasycenosti informacemi. Extenzi myslí a vědomí, kognitivních funkcí pak McLuhan spojuje především s příchodem digitálních technologií, zvláštní pozornost věnuje právě extenzi procesu informačního zpracování. Současnější revize jeho teorie nabízí kategorizaci novomediálních artefaktů a uvádí takzvané „komplementární extenzivní artefakty“, které nestaví na předchozích funkcích biologických, ale vytváří nové funkce zcela odvislé od používané technologie. Tedy funkce nevrozené a podmíněné, které ovlivňují, jak zpracováváme okolní vjemy. Celý proces probíhá takřka automaticky, dochází k němu i v případě, že si jej neuvědomujeme a je velmi těžké ho objektivně reflektovat, či přímo zkoumat. To i z důvodu již zmiňované snahy o navrhování takové technologie a procesů, které jsou perceptuálně neviditelné. Takové technologie činí obtížnější naši obranu či zaujetí vědomého postoje a praktik, jakými se můžeme vypořádat s efekty nových digitálních médií, které vnímáme jako naprosto přirozené extenze těla a myslí.<sup>107</sup>

## 4.3 INFORMAČNÍ TĚLO

Nejen naše identita,<sup>108</sup> ale i tělo může být lépe chápáno v informačních termínech, jak připomíná Floridiho úvaha o proměně naší bytosti do takzvaného „inforga“ a informačního těla. „*Být inforgem bude jednoho dne natolik přirozené, že jakékoli přerušení informačního toku nám způsobí onemocnění*.“<sup>109</sup> Doslova píše, že si „*budeme připadat jako ryba na suchu*.“ Stáváme se informační entitou? Máme se opravdu bát zmizení reality a toho, že se nadobro utopíme v moři nesouvislého toku informací, v moři mnoha vrstevnatých zpráv?

<sup>104</sup> Slovo *uvnímat* je neologismus, který se používá především v souvislosti se sledováním nějakého děje, především filmového.

<sup>105</sup> MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Přeložil Miloš CALDA. Praha: Mladá fronta, 2011. Strategie. ISBN 978-80-204-2409-9. Str. 64.

<sup>106</sup> Percepčním polem myslíme komplexní strukturu vnějších podnětů a jejich situačních konstelací, zprostředkovanou subjektu (organismu, systému) prostřednictvím jeho vjemové (percepční) aktivity v nepřetržitě interakci s vnějším prostředím. Základní vlastností vjemového pole z hlediska subjektu je jeho vnitřní členění na figuru a pozadí. Právě k tomuto členění se často obrací mediální teorie. Dostupné z: <https://www.cojeco.cz/vjemove-pole>. [cit. 2023-08-03].

<sup>107</sup> DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. Str. 107.

<sup>108</sup> Myšlenka zrcadlového Já Charlese Hortona Cooleye (looking glass self), jako konstituovaná tím, jak si individuum myslí, že ho ostatní vnímají, se tak posouvá do digitálního věku.

<sup>109</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 118.

Floridi opírá svou myšlenku o informačním těle o hypotézu amerického fyzika Johna Archibalda Wheelera, který přichází ve své publikaci *Information, physics and quantum* z roku 1990 s formulováním teorie „bytí z bitu“ („it from bit“). Fráze „bytí z bitu“ naznačuje, že základní struktura vesmíru je ze své podstaty informatická, spíše než sestavena z tradičních fyzikálních látek nebo částic. Podle této perspektivy není nejzákladnějším aspektem reality hmota nebo energie, ale spíše informace. V tomto ohledu je vesmír viděn jako rozsáhlá síť zpracování informací. Částice, síly a všechny fyzikální jevy jsou projevy základních informačních procesů. Vlastnosti hmoty a energie, jako je poloha, hybnost a rotace, jsou nakonec svázány s kódováním, přenosem a transformací informací.

*„Každé bytí – každá částice, každé silové pole, dokonce i časoprostorové kontinuum samo – odvozuje své fungování, svůj význam, samu svou existenci zcela – i když v některých kontextech nepřímo – z logicky dedukovaného aparátu odpovědí na zjišťovací otázky (typu: ano – ne), tedy z binárních voleb, bitů. „Bytí z bitu“ symbolizuje ideu, že každá položka fyzikálního světa má v podstatě – ve většině případů ve velmi hluboké podstatě – nemateriální zdroj a vysvětlení, že to, co nazýváme realitou, vyvstává v poslední instanci z kladení otázek typu ano-ne a ze zaznamenávání odpovědí, zajišťovaných vybavením; zkrátka že všechny fyzické věci jsou původně informačně-teoretické a že toto je vesmír založený na účasti všech.“<sup>110</sup>*

Informační interakce jsou něčím, co konstituuje infosféru jako prostor těchto interakcí. Tělo v tomto případě není pouze a výhradně materiální, ale rovněž informační – tím myslíme, že je definováno širokou škálou informačních podnětů. Mohlo by se zdát, že naučit se pojímat sám sebe nově jako informační médium v řetězci dalších proměn bude nejlepší odpovědí na otázku současnosti.

Tělo už není výhradně materiální, ale informační záležitost nebo dokonce zážitek – tím myslíme vzpomínky, cíle, správu soukromí, to vše je vázáno na hmotu. Řešení odpojit se a nežít „onlife“ nemůže být důvěryhodné. Co ovšem přijmout pozici sebe sama jako tohoto informačního média. Proměna vnímání by pak spočívala v tom, že si na základní úrovni například vypěstujeme schopnost filtrovat informace a vybírat si obsah, který proniká tímto naším informačním tělem. Stejně tak jako reálné zásahy na našem těle bývají něčím, co velmi pečlivě zvažujeme i kvůli očividnosti takových zásahů. Jak je možné, že nejsme schopni vnímat, tedy rozšířit toto sebepojetí i do digitálního prostředí, které ovlivňuje naše informační tělo? Zásahy přitom mohou být podobně zásadní jako v případě chirurgických operací. Řezy stejně hluboké a jizvy po nich podobně trvalé a s dalekosáhlými následky.

Naším původním předpokladem byla myšlenka, že člověk si je vždy vědom materiálních okolností (je s nimi bytostně spjatý), na základě kterých může budovat svou

<sup>110</sup> Floridi do tohoto výčtu zahrnuje i tělo. WHEELER, Archibald, John. *Information, physics and quantum: The search for links*. Princeton University, Physics Department, 1990. Str. 5.

resilienci. Tělo nás spolehlivě obrací k hmotné podstatě. Digitální rozhraní ovšem přináší novou výzvu, protože zde není trvale přítomna materialita, alespoň ne ve své naléhavosti. Lze na smartphonu „proscrollovat“ několik hodin a skákat mezi odkazy a doslova se přitom nehnout z místa (Floridi ironicky píše o takzvaném Windows-shopping), lze operovat s abstraktními předměty ve VR, lze ovládat rychlostní letoun a prolétat krajinou. Tělo (i mysl) reaguje na bezprecedentní podmínky rychlosti a pohybu, ale samo zůstává více či méně nehybné, často ve specifických opakujících se pozicích, vykonávajíc tytéž úkony znovu a znovu. Degraduje škála činností, které je potřeba vykonávat. Použití telefonu může znamenat nemuset vynaložit stejné mentální úsilí k získání informací. Připomeňme ještě jednou Suchman a její koncept situované akce:

*„Situovaná akce představuje perspektivu, která nám umožňuje vidět, že se naše činnost vždy odehrává v určitém kontextu – máme tělo, máme nějakou materiální podobu. Bez ohledu na to, jak moc virtuální se věci stanou, nikdy nás takového ukotvení nezbaví.“<sup>111</sup>*

Nebo jak připomíná Matějčková: *„To, z čeho se svět hýbe, je myšlení. To existuje v závislosti na světě, ale zároveň je mu vlastní schopnost překonat každou konkrétní situaci; co však překonat nemůže, je svět vůbec.“<sup>112</sup>*

Je potřeba se zbavovat představy materiální podoby ve smyslu transhumanismu? Nyní se zdá, že jako bytosti interagující v rámci infosféry bychom se měli spíše přiklonit k naší ideální podstatě. Zohledněním tohoto tvrzení však nelze popřít hmotný původ digitální technologie a její infrastruktury. V podobě pragmatické úvahy: Na výrobu jednoho čipu<sup>113</sup> je potřeba určité množství různých prvků, a nebo více abstraktně digitalitu chápeme jako skrytou, distribuovanou v čase i prostoru.<sup>114</sup>

Naše úvaha se však týká bezprostřednosti a přítomnosti, s tou vnímáme a podstupujeme digitální okolnosti světa, snění za bílého dne, které se slévá v jedno se skutečností – a zdá se, že i s naším tělem. Už nás netrápí nutnost volit mezi červenou či modrou pilulkou jako ve filmovém narativu Matrixu. Tato dualita je neaktuální.<sup>115</sup> Samozřejmě, že nehrozí, že by realita jako taková zmizela, ale musíme nalézat nové

---

<sup>111</sup> TRHOŇ, Ondřej. „Nepodřizujeme se potřebám našich technologií příliš?“ ptá se antropoložka Lucy Suchman. Online. In: ČR Wave. 6.5.2019. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/nepodrizujeme-se-potrebam-nasich-technologii-prilis-pta-se-antropolozka-lucy-7910316>. [cit. 2023-07-25].

<sup>112</sup> MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Kdo tu mluvil o vítězství?: osm cvičení ve filosofické rezignaci*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. Myšlení současnosti. ISBN 978-80-246-5338-9. Str. 14.

<sup>113</sup> Schématický popis výroby čipu od společnosti Intel. Dostupné z: [https://download.intel.com/newsroom/kits/chipmaking/pdfs/Sand-to-Silicon\\_32nm-Version.pdf](https://download.intel.com/newsroom/kits/chipmaking/pdfs/Sand-to-Silicon_32nm-Version.pdf). [cit. 2023-07-25].

<sup>114</sup> Viz již zmíněná studie Blanchett.

<sup>115</sup> Slavoj Žižek k tomu říká: „Chci třetí pilulku, díky níž budu moci vidět realitu uvnitř iluze.“ Koneckonců ani tvůrci posledního dílu Matrix se vykreslení duálního charakteru reality nedrží. TRHOŇ, Ondřej. *Výklad virtuálních snů. Kritická herní teorie #1*. Online. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/vyklad-virtualnich-snu-kriticka-herni-teorie-1-XL9AJ>. [cit. 2023-07-25].

způsoby, jak být s *reálným* v kontaktu, jak připomíná ve své práci Čepičková.<sup>116</sup> Jako jeden z nástrojů hledání nám může posloužit právě lidské tělo, které je poslední instancí při hledání pravdy a nástrojem pro odkrývání a uvědomování si vrstevnaté podstaty světa. Tento nový svět vytváří prostor, kde je vše relativní vůči něčemu jinému, ale tato relativita by měla být nahlížena jako potence pro rozvoj sebe samého, namísto propadnutí do odevzdanosti, či negativního vymezení se vůči postupujícím změnám.

---

<sup>116</sup> ČEPIČKOVÁ, Barbora. *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií.*



## 5 Digitální resilience

Na začátku analýzy musí stát lidský subjekt, jeho tělo a smysly. Popsali jsme, jak se projevila digitální technologie v novodobé historii a jaký rámcový dopad má na současnou společnost. Posléze nás zajímaly aspekty digitální antropologie, která náš výzkum soustředila na člověka a na proměny vnímání těla a zohlednění jeho informačního rozmezí, které však nepozbývá hmotného ukotvení, pokud svoji činnost chápeme v kontextu situovaných akcí. Díky těmto předchozím vhlédům se nám otevírá prostor, ve kterém se konečně můžeme pokusit popsat mechanismus digitální resilience určený pro revizi současnosti.

Začneme etymologickým výkladem slova resilience, které jako termín začíná v posledních letech nabývat na četnosti a popularitě.<sup>117</sup> Termín "resilience" je odvozen z latinského slova "resilientia", které pochází ze slovesa "resilire", což znamená "odrazit se" nebo "odskočit zpět". Předpona re- „zpět/znovu“ + salire „skočit“. Latinský kořen tedy vyjadřuje myšlenku odrazu zpět nebo zotavení se poté, co byl (v našem případě) člověk vystaven tlaku nebo nepřízni osudu. Ve fyzikálních vědách nese slovo význam "elasticita, schopnost návratu do původního tvaru po stlačení", čímž napovídá nutnost podstoupit určitý destabilizační proces, ale bez újmy na původní formě, do které se lze navrátit. Další významy jsou pružnost, plasticita, která může upomínat až k neurovědám, ze kterých známe například fenomén neuroplasticity mozku. Tedy schopnosti obnovovat, či vytvářet neuronové dráhy po prodělání závažných onemocnění. Resilientní subjekt vždy nachází další možnosti a umí pružně reagovat. Koevoluje se svým prostředím.

Digitální resilience je v našem případě o vybavení jednotlivců znalostmi a dovednostmi, které jim umožňují se přizpůsobit technologickým změnám a efektivně se pohybovat v digitálním rozhraní. Tento vztah zdůrazňuje potřebu vzdělávacích a školicích programů, které jednotlivcům umožní využívat technologie ve svůj prospěch a zároveň si zachovat kontrolu nad svými osobními údaji, soukromím a mentálním zdravím. Z pragmatického hlediska, které nezohledňuje problematiku kapitalismu dohledu<sup>118</sup> a neoliberalistický úprk nekonečného růstu a techno deziluze, by se dalo říci, že taková resilience souvisí především s informační gramotností, jak o ní píše například Tara Brabazon<sup>119</sup> nebo jak o ní hovoří Judy Estrin. Vzhledem k nárůstu množství informací a

<sup>117</sup> ROBINSON, Bryan. Why The Word For 2021 Is Resilience and How it Affects Mental Health. Online. In: Forbes. 6.12.2020. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2020/12/06/why-the-word-for-2021-is-resilience-and-how-it-affects-mental-health/>. [cit. 2023-08-12].

<sup>118</sup> O problematice kapitalismu dohledu pojednává například dokument *Sociální dilema* (The Social Dilemma, 2020) nebo již zmíněná Shoshana Zuboff.

<sup>119</sup> Téma zpracovává ve své knize BRABAZON, Tara. *Digital Dieting From Information Obesity to Intellectual Fitness*. Ashgate, 2013. ISBN 978-1472409379.

fyziologickým předpokladům, které nám neumožňují adekvátně reagovat, je to poměrně logické výchozí stanovisko.

V podání obchodní manažerky Estrin se setkáváme s návrhy možných společenských i individuálních přístupů, kterými by mohla započít osvěta ohledně koexistence s digitálními technologiemi. Shrnuje je ve čtyřech hlavních bodech, za které považuje:

*„Transparentnost, vzdělání, všímavost a udržitelnost (...) některých klíčových zdrojů. Našich myslí. Způsobu, kterým přemýšlíme. Našeho vnímání sama sebe a našeho spojení s ostatními.“<sup>120</sup>*

Vytváří tak zcela praktický rámec, který lze zvažovat. Především udržitelnost se pak svým významem přibližuje resilienci.

Floridi nám připomíná, *„jak příležitost představovaná mocí technologií nabývá tří forem: odmítnutí, kritické přijetí a aktivní navrhování.“* Díky kritickému zhodnocení vlivu technologie na naše prostředí se můžeme vyvarovat *„nejhorší formy deformace.“<sup>121</sup>* Pro účely této kapitoly si Floridino tři formy vypůjčíme a použijeme coby lineární osu představy resilience. Zároveň se pokusíme postupovat od faktů, toho, co je známé, prozkoumatelné k více spekulativnímu pojetí, návrhům, metaforám a úvahám. První tedy bude forma odmítnutí, spíše přímo rezistence, či rezignace, v kontextu hnutí diskonektivismu, potažmo digitálních diet a detoxů. Druhé bude kritické zhodnocení v mediální i osobní praxi s odkazem na tělesno. Jak nám může pomoci technika „pomalého dívání se“? Dále představíme pojem interocepce a jeho využitelnost. Ve třetí, poslední odnoži resilience, uvedeme princip kognitivního mapování a sociálně imaginační praxe.

## 5. 1 ZPŮSOBY ODMÍTÁNÍ

Tomáš Hajzler ironicky komentuje současné fungování světa orientovaného digitálními technologiemi a naši pozici v něm – říká, že připomíná cockaigne.<sup>122</sup> Myšlenka cockaigne má kořeny ve středověkém evropském folklóru a literatuře. Je to popis bájně země hojnosti a luxusu, často líčená jako pomyslná utopie, kde si lidé mohou užívat nekonečné hodování a volný čas bez jakýchkoli následků. Země fyzického pohodlí, kde máte veškeré potěšení doslova na dosah ruky.<sup>123</sup> Odpojením od sítě, takzvaným digitálním detoxem, se tedy člověk nesnaží pouze znovu získat pocit kontroly nad svým časem a

<sup>120</sup> TEDXTALKS [@TedxTalks]. *Balancing our digital diets | Judy Estrin | TEDxOrangeCoast*. Online, video. 22.10. 2014. Dostupné z: YouTube, [https://www.youtube.com/watch?v=4p-w\\_te5sGk](https://www.youtube.com/watch?v=4p-w_te5sGk) [cit. 2023-08-01].

<sup>121</sup> FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Str. 172

<sup>122</sup> Myšlenku známe zpodobněnou například renesančním malířem Pietrem Bruegelem. Jeho obraz *The Land Of Cockaigne* se datuje do roku 1567. Představa cockaigne byla čteně používána především ve středověkých básních a zpěvech.

<sup>123</sup> Online. In: Britannica. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Cockaigne> [cit. 2023-08-08]

pozorností, ale přehodnocuje jím i základní principy fungování společnosti a může nabýt většího uvědomění o blahobytu, kterým naše civilizace oplývá.<sup>124</sup>

Nejzazším stupněm toho, co ještě lze považovat za formu resilience, jsou tedy populární strategie digitálních diet, dočasné digitální detoxy, případně úplná diskonekce. Nejvíce informací o těchto trendech získáváme od uživatelů, kteří se pro tuto formu rozhodnou a téměř bez výjimky se po nějakém čase vrací a sdílí svoji zkušenost s odpojením. Motivace takového rozhodnutí se může lišit. Někteří lidé mohou hledat přestávku od digitálního světa, aby se zaměřili na osobní vztahy a nebo upřednostnili duševní klid. Jiní mohou mít obavy o svoje soukromí, bezpečnost dat nebo se obávat návykové povahy online platforem. V některých případech to může být i pokus o regulaci svého pracovního nasazení a stálé dostupnosti, tedy popření kultu práce.

V posledních letech se dokonce objevují různé specifičtější formy, například internetové sabaty nebo duchapřítomné (mindfull) používání internetu,<sup>125</sup> které odrážejí rostoucí povědomí o potenciálních nevýhodách nadměrného používání digitálních technologií.<sup>126</sup> Hajzler detoxy chápe jako možnost, jak znovu synchronizovat tělo, mysl, duši a srdce – ty považuje za určující složky našich životů a naší identity.

Nathan Jurgenson, teoretik sociálních médií, namítá, že tyto snahy o odpojení veskrze podporují zastaralé názory o zachování si výsostní lidské integrity, přičemž odporovat něčemu, na co společnost tak plynule přechází, je zavádějící.<sup>127</sup> Popisuje přímo aktivitu hnutí, jehož účastníky nazývá diskonektisty.<sup>128</sup> O diskonekci podle něj můžeme hovořit, chceme-li popsat skupinu lidí, kteří se záměrně rozhodli odpojit od internetu nebo omezit svou online přítomnost, aby obnovili vztah k sobě samým. Tito jedinci se mohou cítit zahlceni nebo nespokojeni s neustálým připojením a digitálními rušivými vlivy, které přinášejí neustálé pohyby uvnitř sítě a nutí je redefinovat svoji autenticitu. Nic takového jako opravdové Já neexistuje, a pokud ano, nemůže být objevitelné čistě na základě odpojení se ze sítě.<sup>129</sup> Podle Jurgensona jakoby lidé Západní společnosti neradi přiznávali, že to kým jsou, může být částečně a hluboce ovlivněno vnějším působením, strukturálně, ale i performativně skrze digitální informační médium. Diskonektisté vnímají digitální technologii

<sup>124</sup> TEDXTALKS [@TedxTalks]. *Offlajn život v online světě: Tomáš Hajzler at TEDxHradecKralove*. Online, video. 23.4.2014. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=SQg4IZ8fMuA>. [cit. 2023-08-10].

<sup>125</sup> Metody jsou virálně předávány paradoxně prostřednictvím online platforem a obsah často velmi (zřejmě nezáměrně) komický a přízemně návodný. Příkladem budiž: <https://www.youtube.com/watch?v=iFtqudy39sA>. [cit. 2023-08-10].

<sup>126</sup> Existují dokonce „detoxikační tábory“, tedy pobyty zaměřující se na osvětu ohledně používání digitálních technologií. Ve všech zmíněných případech detoxů, diet i pobytů nesmíme zapomínat na to, že jsou dostupné spíše privilegované části společnosti, která má dostatek financí si takto specifické odpojení dovolit.

<sup>127</sup> JURGENSON, Nathan. *The Disconnectionists. The New Inquiry: ESSAYS & REVIEWS*. Online. Brooklyn, 2013. Dostupné z: <https://thenewinquiry.com/the-disconnectionists/>. [cit. 2023-8-10].

<sup>128</sup> Z původního anglického „the disconnectionists“ překládáme jako diskonektisté po vzoru Richarda Kellera.

<sup>129</sup> Tamtéž.

jako médium potlačující naši autenticitu ve jménu vytváření falešných „avatarů“. Myšlenka ztráty autenticity však není nikterak nová, provází nás od počátku společnosti a jen těžko bychom hledali její kořeny v době příchodu digitální technologie. Ve společenských vědách je dlouhá tradice podrobného zkoumání dopadu změn, toho, co můžeme vnímat jako přirozené, a co se vytrácí ve jménu pohodlí a technologizace.

Problematické je také vytvářet jakékoli soudy a tvrdit, že něco je pro nás dobré a zdravé, protože to rovněž přináší nutnost vytvořit opačnou kategorii a uzavírat lidi do falešných konstruktů toho, co je v takovém diskurzu považováno za nezdravé, toxické a špatné. Digitální dualismus, tedy být on nebo off, pracuje s neudržitelnou představou binárních rozdělení. Diskonekce je vykreslována jako cosi žádoucího a ozdravného, tím pádem ten, kdo je připojen, ze zásady podléhá patologii. Jakoby se jednalo spíše o další systémové uvalování zodpovědnosti za etickou konzumaci. Tedy nikterak nová strategie, doslova převádění společenských problémů na osobní rovinu, která má zpeněžitelné řešení v líbivém obalu produktu a vše vyřeší.<sup>130</sup>

Co je póza a co skutečnost? Představa, že díky odpojení nabydeme skutečné podstaty nás samých a poznáme ostatní lidi v jejich opravdovosti může být více než zavádějící. Jediný rozdíl oproti minulosti podle Jurgensona spočívá v tom, že celý proces změny vnímání autenticity je explicitnější.

Jurgenson metody souhrnně označuje jako digitální strohost a závěrem je přirovnává k „strážníkovi, který je „stažený“ do našich hlav a stará se o to, abychom si vždy byli vědomi našeho osobního vztahu k digitálním touhám.“<sup>131</sup>

Dalo by se detailně a do důsledků zkoumat trend detoxů a diskonekce. Pro tento záměr odkážeme k diplomové práci z roku 2021 Richarda Kellera, *Fenomén digitální střídmosti: digitální diety a detoxy*.<sup>132</sup> Většina těchto praktik působí kategoricky a neudržitelně vzhledem k povaze společnosti, jak jsme ji popsali v předcházejících kapitolách našeho bádání. Proto bude vhodné je chápat jako doplňkovou činnost, jakýsi reset vědomí, startovní čáru, od které se resilience může nadále odvíjet, ale které nemohou být její jedinou podstatou.

---

<sup>130</sup> Tamtéž.

<sup>131</sup> Tamtéž. Původní text: „a police officer downloaded into our heads, making us always self-aware of our personal relationship to digital desire.“

<sup>132</sup> KELLER, Richard. *Fenomén digitální střídmosti: digitální diety a detoxy*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita, Katedra informačních studií a knihovnictví, Informační studia a knihovnictví, 2021. Vedoucí práce: RNDr. Michal Černý.

## 5. 2 ZPŮSOBY PŘIJETÍ

Teoretik a spoluzakladatel vizuálních studií W. J. Mitchell na otázku, jak vnímá změnu vizuální kultury v souvislosti s digitálním prostředím a zda má účet na platformách jako Instagram či TikTok, odpovídá:

*„Nezvládám to. Nikdo s ní nedokáže držet tempo. Je to neustálý a nekončící příliv. Pokud by obrazy byly déšť, planeta by byla už dávno zatopená. A v jistém smyslu je. Proto je podle mě důležité se zastavit.“*<sup>133</sup>

Neustálý a nekončící příliv. Obrazy jako déšť. Zatopená planeta. Proudění informací. Slévání. Cirkulace. Recyklace. Spád. Člověk uprostřed digitálního moře budující archu, čekající až narazí na novou pevninu?... Jenomže každá pevnina bude podléhat informační erozi a drolit se nám pod nohama dřív, než stihneme odvodit jakýkoli závěr o čemkoli. Metafora internetu a informačního přesycení jako obrovského moře, ve kterém se jeho uživatel ztrácí, může působit poněkud otřepaně, protože docházelo k jejímu nadužívání v posledním desetiletí.<sup>134</sup> Přesto i tato práce se jejímu částečnému použití nevyhnula a vpravdě její průvodní myšlenka pramenila ze schématu, které se poučilo reálnou praxí resilience těla budované otužováním v řece. Z této konkrétní praxe pak vydestilovala následující osnova a připodobnění: člověk nejprve sedí na břehu a pozoruje tok, proud, rej, poté se rozhodne a sestupuje směrem k vodě, vstupuje do tohoto proudu, je účasten jeho charakteristik. V první řadě je třeba umět vnímat účinky tohoto toku, reflektovat jej a přijmout sám sebe jako jeho součást. Zastavit proud vědomí. Jako v Binarově románu *Playback*, všechno je na jeden nádech, všechno je daleko a vlastně nedosažitelné, tedy vlastně zmizelé, existující do jisté míry jen v mysli, jako by se vše vzdálilo, pocit ne něčeho, „ale všeho navždy ukončeného“.<sup>135</sup> Hlavní hrdina v nekončících větách popisuje svoje vnímání světa, některé okamžiky jsou jako rychle prolistované části leporela, jiné jako „slow-motion“ obrazová lyrika. Opakuje se motiv zpomalování a nutnosti zbystřit a pozorovat. Sloveso pozorovat zde koneckonců není náhodné. Pozorování má totiž význam jako původní metoda ve vědě a označuje se jím „proces detailního zkoumání jevů v té jejich formě, v jaké je v přírodě nebo společnosti nacházíme.“<sup>136</sup>

Mitchell pokračuje: *„Praktikovat něco, čemu říkám pomalé dívání se, místo toho klipovitěho sledu jednoho obrazu za druhým. Když mě něco zaujme, objeví se něco zajímavého, co se něčeho ve mně dotkne, zastavím se a ptám se sám sebe proč. Co na*

<sup>133</sup> TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme kultivovat odpor proti moci obrazů, říká zakladatel vizuálních studií W. J. Mitchell*. Online. In: ČR Wave. 4.10.2021. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/potrebujeme-kultivovat-odpor-proti-moci-obrazu-rika-zakladatel-vizualnich-studii-8590246>. [cit. 2023-08-08].

<sup>134</sup> Vzpomeňme třeba populární slogan České strany pirátské „internet je naše moře!“

<sup>135</sup> BINAR, Vladimír. *Playback*. Praha: Triáda, 2001. Delfín (Triáda). ISBN 80-86138-38-0. Str. 78.

<sup>136</sup> Dostupné z: <https://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/pozorovani>. [cit. 2023-08-08].

*tomhle konkrétním obrazu je? Proč z proudu vystupuje? Ne vždy mě to přivede k něčemu zajímavému – je to podobné jako rybaření. Občas něco chytnete, občas to pustíte, občas ne.*<sup>137</sup>

Nám ovšem nejde o to dívat se z vnější pozice, protože ta už není uskutečnitelná. Jistě však jde Mitchellovu metaforu rozvíjet. Citton připomíná, že už Flusser předznamenává, že komunikační média mohou narůst do takových rozměrů, že bude člověku ubrán čas na přemýšlení. Jak adekvátně zareagovat na přichozí podněty, pokud vyžadují intelektuální svižnost bezprecedentního charakteru?<sup>138</sup> Představa a přijetí možnosti, že si můžeme vybrat u čeho, nebo spíše v čem se zastavíme, na co a jakým způsobem budeme reagovat, je z hlediska naší kognice zásadní.

S něčím podobným se pracuje v současné terapii. Svět se podle terapeutů tak zrychlil,<sup>139</sup> že zpomalování<sup>140</sup> a soustředění přichází jako logická odpověď. Znovu se pracuje s technikami, které člověka nutí přemítat o svém vnitřním prožívání. Jedním z terapeutických přístupů se stala technika interocepce. Podstatné přitom je, že interoceptivní nervová spojení pracují pomaleji než dráhy receptorů informující nás o dění venku, chybí jim totiž myelinový obal, který rychlost přenosu vzruchu zvyšuje. Interocepce pramení z kognitivních věd a týká se pocitu vnitřního fyziologického stavu vlastního těla. Zahrnuje vnímání a uvědomování si různých tělesných pocitů, jako je srdeční frekvence, dýchání, trávení, teplota a další vnitřní signály.<sup>141</sup> Jinými slovy nám umožňuje vnímat a interpretovat signály z našich vnitřních orgánů a tkání.

Lze skrze interocepci znovu vynalézt vztah těla k technice? Podobně se pokusil Hansen rozebrat proprioceptivní schopnosti našeho těla (koordinace těla v prostoru) a jejich význam v digitální epoše. Konkrétně jak tělesná zkušenost ustanovuje význam na základě svých proprioceptivních schopností. Přišel s jevem, který nazval jako rámování („framing“),<sup>142</sup> tím myslí, že jsme díky tělu schopni rámovat a interpretovat digitální informace.

Interoceptivní uvědomění hraje klíčovou roli v regulaci fyziologických procesů, emočních zážitků a rozhodování. Kelly Mahler v knize *The Interoception Curriculum*<sup>143</sup> popisuje interocepci jako nedílnou součást celkového vnímání sebe sama, která hraje roli

<sup>137</sup> TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme kultivovat odpor proti moci obrazů, říká zakladatel vizuálních studií W. J. Mitchell.*

<sup>138</sup> O tomto hovoří také Citton. TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme čas přemýšlet, ne jen reagovat, říká filozof médií Yves Citton.* Online. In: ČR Wave. 18.10.2021. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/vsichni-jsme-uvnitř-informacního-stroje-zadny-vnejsek-uz-neni-rika-spisovatelka-8200629>. [cit. 2023-07-07].

<sup>139</sup> Připomeňme však, že pocit zrychlení společnosti rozpoznáváme již koncem 19. století. V neurovědě v podobě takzvané neurastenie, kterou provází vyčerpání, úzkost, nebo právě šok z rychlosti, jak ji popsal George Miller Beard.

<sup>140</sup> Zastáncem terapeutické praxe zpomalování v českém kontextu je například Radkin Honzák.

<sup>141</sup> NKC – Gender a věda [@nkc-genderaveda]. *Marie Postma: Interocepce – sedmý smysl a jeho vliv na náš každodenní život.* Online, video. 8.12.2022. Dostupné z: Youtube, [https://www.youtube.com/watch?v=E2r\\_IRMHoBM](https://www.youtube.com/watch?v=E2r_IRMHoBM). [cit. 2023-08-11].

<sup>142</sup> HANSEN, Mark B. N. *New philosophy for new media.* Cambridge, Mass.: MIT Press, c2004. ISBN 9780262083218. Str. 4-8.

v různých psychických a neurologických stavech. Pomáhá jednotlivcům vhodně reagovat na potřeby svého těla, jako je pocit hladu, žízně, únavy nebo bolesti. Toto vědomí také přispívá k emočnímu sebeuvědomění, protože tělesné vjemy jsou úzce spojeny s emočními stavy. Někteří jedinci mohou mít zvýšené interoceptivní uvědomění, zatímco jiní mohou mít potíže s přesným vnímáním svých vnitřních tělesných signálů. Terapie, které se zaměřují na zlepšení interoceptivního povědomí, byly použity v různých kontextech, jako jsou praktiky všímavosti, meditace a určité terapeutické intervence. Podle studie Richarda Piecha je interoceptivní senzitivita dokonce spojena s vyšší mírou altruismu, protože napomáhá rozklíčovat signály, které přijímáme od ostatních.<sup>144</sup>

Bylo by podnětným předmětem dalšího výzkumu nacházet vztah interocepce a digitality. Téma je dosud neprobádané, zárodky však nacházíme ve studii experimentální psychologie.<sup>145</sup>

### 5.3 NÁVRHY

Tělo i mysl se vyvíjí se svým prostředím. Kde je kontinuum a jakou má podobu, pokud jsme řekli, že jedním jsou? Tedy, že myšlení se uskutečňuje v hmotě? Zkusme si v návaznosti na předchozí části práce představit svět v několika vzájemně se prostupujících vrstvách – kdy digitální tvoří rovnocennou součást našeho světa, stejně tak jako vrstva těla, přírody, společnosti, ekonomiky a mnoha dalších. Jsou to světy souvislé, ale nestojí vedle sebe, hovořit o hierarchii by bylo pochybné. Nedá se mezi nimi „přepínat“ ani si vybrat pouze jeden – vzájemně se podmiňují, překrývají, vytlačují. Digitální současnost můžeme pochopit jako jakýsi reliéf, kvůli kterému je třeba přehodnotit dosavadní principy fungování ostatních vrstev.

Podle Gotsche to, co charakterizuje lidskou bytost, je bytí v čase a prostoru. Digitální prostor pro naše tělo je zároveň místem neustálé sociální interakce, dotváření části celku, kompakce. Stejně tak jako reálný prostor i tento může být vrásněn imaginací, lidskou úvahou o něm a akcí, která se v něm může odehrát. Tuto naši schopnost můžeme nazvat kognitivním mapováním.<sup>146</sup> V Gotschově případě tento pojem chápeme především pro znovunalezení orientace v informačním městě, digitální architektuře budoucnosti. Je to jakási

---

<sup>143</sup> MAHLER, Kelly. *The Interoception Curriculum: A Step-by-Step Guide to Developing Mindful Self-Regulation*. Kelly Mahler, 2019. ISBN 978-0578441504.

<sup>144</sup> PIECH, Richard. *People with higher interoceptive sensitivity are more altruistic, but improving interoception does not increase altruism*. Online. Scientific reports. In: Nature, 2017. Dostupné z: <https://www.nature.com/articles/s41598-017-14318-8>. [cit. 2023-08-11].

<sup>145</sup> PANTELI, N., GIÆVER, F., & ENGESMO, J. *Guest editorial: Emotions in the digitalised workplace*. *Information Technology & People*, Online. 2022. 35(6), 1677-1692. ISSN 0959-3845. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/ITP-06-2022-907>. [cit. 2023-08-11].

permanentní, upotřebitelná znalost, která podléhá individualitě každého člověka a v něčem je univerzální.<sup>147</sup>

Vstupujeme i vystupujeme. Jako Floridiho prostor mimo smyčku, který ohledáváme, jsme v něm ale i mimo něj. Navíc je spojen s nejmenší jednotkou, na kterou je redukovatelná společnost, a sice lidským tělem. A právě nějaké meziprostorové bytí (digitální versus reálné) je náchylné k rozvracení rovnovážného stavu nebo pocitu naší jistoty ohledně toho jak tento časoprostor funguje. Tento dualismus je nefunkční. Resilience proto předpokládá vymizení paradigmatu karteziánské představy o světě, ve kterém funguje vydělování těla a mysli, objektu a subjektu, jako berlička běžného pochopení. Hogenová také kritizuje toto rozdělení a nazývá takové počínání jako vnitřně nepravdivé, i ona připomíná, že tělo tvoří celek se situací, ve které „bytuje“, a nápadně se tak svojí úvahou blíží Suchman.<sup>148</sup>

Tato práce ne bezděky začínala citací Jonáše Zbořila a výňatkem jeho básně *Solaris*. Tou se odkazuje k polskému spisovateli a futurologovi Stanislavu Lemovi. Tento odkaz je zcela zásadní. Zbořil se zabývá konstelacemi vědy, umění a technologie napříč časem i prostorem, zohledňuje současné vědecké bádání, ale i mikrokosmy osobních reálií. Popisuje divokou tmou jako součást přírodní rezervace, moře jako živou bytost a především naši nejistotu z toho všeho, co ještě může přijít. Je však zřejmé, že nikoli nejistota z toho, co přichází (koneckonců digitální technologie už tady s námi dávno je), nýbrž nové poznatky o těchto skutečnostech převrací naše dosavadní pojetí světa i sebe sama. Popisy skutečností jsou tím, co skutečnosti utváří, protože se jako v kybernetické smyčce přeskupuje naše vnímání a zpětný náhled na již prozkoumané fenomény. Člověk, příroda i technologie se nekonečně aktualizují a zaměřují své pozice. Je to jako hledání aktuálního a adekvátního mýtu, který si můžeme vypravovat. Postupujeme od velkých celků skutečnosti až po úplně základní lidské interakce pozměněné v závislosti na představě budoucího světa. V mediální teorii se hovoří o propojování, přerodech hmot i abstraktních jevů a následném vyrovnávání se a zrovnoprávnění jednotlivých chiasmat, o hledání metafor.

Důvodem pro takto obšírný průvodní popis je následující úvaha: Veškeré pokusy o resilienci musí být v první řadě spojeny s tím, jak jsme schopni vnímat a konceptualizovat náš svět. Nebo ještě lépe: jak jsme schopni si ho umět představovat. Součástí každého návrhu resilientního postoje v digitálně orientované skutečnosti je zákonitá změna sociálně imaginačního narativu. Pouze vzrůstající intelektualizace a racionalizace tedy nemusí

<sup>146</sup> K pojmu se však odkazují i jiní, například Žižek v lidovém smyslu toho, jak nad světem uvažovat. „*Nejde o to jen něco dělat, ale vědět proč to dělám. Ani nevíme, v jakém druhu společnosti žijeme. Nemluvíme tu o nějaké dokonalé teorii, ale o tom, co někteří mí přátelé nazývají kognitivním mapováním.*“ TRHOŇ, Ondřej. „*Je opět na čase myslet radikálně. Čas prostých řešení je pryč,*“ říká filozof Slavoj Žižek. Online. In: ČR Wave. 29.6.2017. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/je-opet-na-case-myslet-radikalne-cas-prostych-reseni-je-pryc-rika-filozof-slavoj-zizek>. [cit. 2023-08-05].

<sup>147</sup> GOTSCH, Peter. *Imagine-a-City. The informational city and the concept of cognitive mapping*. Online. 2001. Dostupné z: [https://www.academia.edu/1564111/Imagine\\_a\\_City\\_The\\_informational\\_city\\_and\\_the\\_concept\\_of\\_cognitive\\_mapping](https://www.academia.edu/1564111/Imagine_a_City_The_informational_city_and_the_concept_of_cognitive_mapping). [cit. 2023-08-05].

<sup>148</sup> HOGENOVÁ, Anna. *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0457-4. Str. 17.



znamenat, že by přibývalo znalostí podmínek, ve kterých žijeme. Resilience musí být rovnoměrně pragmatická jako i zasazená do poetiky všedního dne.

Podle Giambattista Vica se proměna individuální mysli rovná proměně společenských návyků. Proto jsme podstatnou část práce věnovali popisu historicky-faktografického kontextu a nyní zdůrazňujeme a končíme u poetických východisek, které mohou mít podobně zásadní dopad na rozvoj pojmu a výzkumu.

## ZÁVĚR

V práci jsme se pokusili zmapovat faktické a filosofické momenty současné digitální společnosti, které mohou ústít v nutnost redefinice toho, co je v kyber bezpečnosti nazýváno jako digitální resilience. Naše pojetí digitální resilienci chápe jako kognitivně intelektuální výbavu jedince, díky které může koexistovat s digitálním rozhraním, aniž by se cítil zahlcen strukturou, které do důsledků nerozumí.

Zásadní složkou práce proto bylo vytvoření kontextu, na základě kterého by resilience mohla být definována. Kromě zohlednění podstatných publikací a zdrojů v úvodu práce, které již s pojmem resilience pracují, jsme vytvořili drobný faktografický vhled do současnosti. Popsali jsme principy „čtvrté industriální revoluce“ z ekonomicky-technologického stanoviska Klause Schwaba a dali jej do souvislostí s filosofickým pojetím čtvrté revoluce Luciana Floridiho. Čtenář se tak mohl zorientovat v základních principech a převratných meznících popisujících naši dobu. Společně s teoretickými průvodci mediální společnosti jsme se snažili ukázat, že současný svět je třeba vnímat jako smíšenou realitu, která funguje na bázi spolupráce lidského těla s novými médii.

Dále nás zajímala konkrétní aktualizace ve vědních oborech, a sice na příkladu digitální antropologie, kterou považujeme jako vhodný rámec, díky kterému lze problematiku digitálně orientované reality zkoumat a zároveň pojímat jako důležitou z hlediska budoucnosti. Zde jsme se nevyhnuli zapojení některých starších teoretických východisek. Digitální antropologie v sobě zahrnuje principy post-humanismu a kybernetiky, a proto jsme se zamýšleli, jaká základní stanoviska můžeme jejím prostřednictvím do vytyčení pojmu digitální resilience vnést.

Od zkoumání člověka ve společnosti je jen drobný krok k tomu, aby se vše dalo více konkretizovat a vztáhnout na člověka a jeho tělo. Tímto obratem k tělu, našim percepčním dovednostem a jejich modifikaci jsme se pokusili navázat na širší spektrum znalostí a vztáhnout vše k něčemu více představitelnému a denně neodmyslitelně prožívanému. Kapitola sloužila k demonstraci toho, jak bezprostředně se nás vzdálená a abstraktní problematika může dotýkat. Zde se ukázala jako nefunkční představa, že tělo pro svůj čistě materiální základ chrání člověka od propadu do vrstev digitálního světa. Naznačili jsme, že i tělo je ze své podstaty informační. A proto, pokud chceme uvažovat resilientně, nevyhneme se zohlednění naší provázanosti s informační strukturou světa.

Co se můžeme naučit, proč a jaké konkrétní techniky a metody budování resilience existují, jsme popsali v poslední kapitole. Ta šla od pragmatických stanovisek k více metaforickým úvahám a dává tak možnost každému čtenáři vytvářet vlastní druh kognitivního mapování, díky kterému se v digitální spleti lépe zorientuje. Taková činnost však nemá být vnímána jako návodná, ale může otevírat prostor pro přehodnocení dosavadního přístupu

k věcem, fenoménům, které nás obklopují. V poslední kapitole jsme rovněž připomněli citaci ze sbírky *Nová divočina* básníka Jonáše Zbořila. Naším cílem ovšem nikdy nebylo popsat digitální prostředí jako „*moře, živou bytost, které se máme začít štítit,*“ pouze poukázat na to, že se to může stát a často i děje – a především, že to svým způsobem skutečně je živoucí bytost poháněná miliardami operací.

To, že je vše podmíněno polem okolností, neznamená nutnost odevzdat se dění a opustit vlastní pozici. Můžeme se naučit nahlížet sami sebe jako reverbovanou součást reality. Zdá se, že je třeba vrátit se k základům a přetvořit principy našeho běžného fungování. Aldous Huxley, spisovatel antiutopického žánru, říká: „*Technologický pokrok nám pouze poskytl účinnější prostředky pro couvání zpět.*“<sup>149</sup> Takový přístup zaujímá koneckonců i Matějčková ve své knize, jejímž záměrem je zkoumat, proč právě ústup je často tím, co člověku pomáhá se rozvíjet.<sup>150</sup> Tato strategie není úpadková, jedná se o odrůstání, zpomalení, uvědomění si našich těl, propojeností a vztahů.

Jistě lze vytknout nedostatečnou hloubku některým částem práce, některé body jsou dokonce příliš abstraktní, než aby vystačily jako materiál pro opravdové vědecké bádání. V tom ale vězí podstata práce, tyto fenomény totiž nelze kvantifikovat, ale společnost k nim přesto velmi často přistupuje kvantifikační metodou. Práce neměla ambici vyslovovat definitivy o fungování společnosti, ani o tom, co musíme jako jednotlivci dělat. Navrhli jsme nicméně široký kontext, který se může stát oporou pro přemýšlení nad současným stavem světa, pozicí člověka v této realitě a přístupy, které lze zvažovat do budoucna a zakoušet jejich platnost takzvaně na vlastní kůži.

Používání poetického zpřítomnění velmi abstraktních fenoménů bude základem zkoumání možností digitální resilience. Jak jinak nahlížet horizont změn, ke kterému docházíme, než skrze pokusy přiblížit se jim obrazotvorným jazykem. Nejistý smysl pozorování každodenního života, sdílení, které zůstane nedotčenou enklávou paměti.

Významotvornými osami, které budou určovat budoucí úvahy o resilienci, nechť zůstanou následující tři: digitální antropologie, informační podstata těla, tedy tělo jako základ, a imaginace. Tato práce zůstane drobnou výzvou pro všechny, kdo přemýšlí nad významem humanitních oborů současného století a zpochybňují jejich smysl ve světě, na jehož záchranu bylo prý pozdě už před třiceti lety.

Záměrem práce bylo ukázat, že technologickou determinaci můžeme chápat jako provázanou s celospolečenským způsobem života. Řešení neproběhne návratem k minulým praktikám a zavrnutím technologického vývoje, romantická představa návratu k přírodě není

---

<sup>149</sup> Známy citát autora. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/2100720-aldous-huxley-technologicky-pokrok-nam-pouze-poskytl-ucinnejsi-p/>. [cit. 2023-08-12].

<sup>150</sup> MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Kdo tu mluvil o vítězství?: osm cvičení ve filosofické rezignaci*.

uskutečnitelná, jak nám v úvodu práce připomněla McKenzie Wark, všichni jsme uvnitř informačního stroje. Člověk se nutně změní a přizpůsobí. Otázkou a zároveň pobídkou nadále zůstává jaký kognitivní, spirituální a především poetický model použijeme k nazírání technologie. Jinými slovy řečeno, na základě jakého modelu budeme nadále schopni s technologií operovat.

# Seznam použitých zdrojů

## PUBLIKACE

BATESON, Gregory. *Ekologie mysli*. Přeložil Pavel ČERNOVSKÝ, přeložil Marek KUČERA. Praha: Malvern, 2018. Božské lahvice. ISBN 978-80-7530-151-2.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

BINAR, Vladimír. *Playback*. Praha: Triáda, 2001. Delfín (Triáda). ISBN 80-86138-38-0.

BLANCHETTE, Jean-Francois. *A material history of bits*. Online. 2011. Dostupné z: <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/blanchette/papers/materiality.pdf>. [cit. 2023-07-21].

BRABAZON, Tara. *Digital dieting: from information obesity to Intellectual fitness*. Burlington, VT: Ashgate, [2013]. ISBN 978-1-4724-0937-9.

BRDIČKA, Bořivoj. *Dohlížejí na vše stroje láskyplné milosti?* Online. In: Metodický portál. 20.6. 2011. Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/12961/DOHLIZEJI-NA-VSE-STROJE-LASKYPLNE-MILOSTI>. [cit. 2023-07-04 ].

BRYNJOLFSSON, Erik a Andrew MCAFEE. *The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. New York: W.W. Norton & Company, c2014. ISBN 978-0-393-23935-5.

BÚCIOVÁ, Olga. *Umění tělesnosti: Pohled na tělo a jeho proměny v současné vizuální kultuře a performance*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, Seminář dějin umění, 2009. Vedoucí práce: PhDr. Alena Pomajzlová, Pd.D.

CARR, Nicholas G. *Nebezpečná mělčina: jak internet mění náš mozek : analýza stavu lidské psychiky v době digitální*. Přeložil Jaroslava PŘEROVSKÁ. V Praze: Dauphin, 2017. ISBN 978-80-7272-780-3.

CÍLEK, Václav. *Při katastrofách jsou militantní složky jako armáda k ničemu, to, co hlavně funguje jsou nezacílení lidé*. Online. Rádio Universum. 28.1.2018. Dostupné z: <https://www.radiouniversum.cz/cilek-vaclav-spec-pri-katastrofach-jsou-militantni-slozky-jako-armada-k-nicemu-hlavne-funguje-jsou-nezacileni-lide-rozhovor/> . [cit. 2023-07-03].

ČEPIČKOVÁ, Barbora. *Zprostředkované tělo: Tělo v době masového využívání elektronických médií*. Magisterská diplomová práce. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, Elektronická kultura a sémiotika, 2009. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Krtilová.

ČERNÝ, Michal. *Život onlife: lekce z informační vědy*. Ilustroval Nikola KALINOVÁ. Brno: Masarykova univerzita, 2020. Munice. ISBN 978-80-210-9586-1.

ČERNÝ, Michal. *Onlife jako epistemické východisko překonávající dualitu online a offline prostoru*. Online. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/347338089\\_Onlife\\_jako\\_epistemicke\\_vychodisko\\_prekonavajici\\_dualitu\\_online\\_a\\_offline\\_prostoru](https://www.researchgate.net/publication/347338089_Onlife_jako_epistemicke_vychodisko_prekonavajici_dualitu_online_a_offline_prostoru). [cit. 2023-07-07].

DEUZE, Mark. *Media life: Život v médiích*. Přeložil Petra IZDNÁ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Studia nových médií. ISBN 978-80-246-2815-8.

DIACONU, Madalina. *Reflections on an Aesthetics of Touch, Smell and Taste*. Online. University of Vienna, 2006. Dostupné z: [https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts\\_contempaesthetics/vol4/iss1/8/](https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts_contempaesthetics/vol4/iss1/8/). [cit. 2023-07-07].

DURLAND, Steven. *Rozhovor s Kit Galloway, Sherrie Rabinowitz a Gene Youngblood. Defining the Image as Place*. Online. *High Performance*, no. 37. 1987. Dostupné z: [www.ecafe.com/museum/hp\\_gy\\_1987/hp\\_gy\\_1987.html](http://www.ecafe.com/museum/hp_gy_1987/hp_gy_1987.html). [cit. 2023-07-08].

DVOŘÁK, Tomáš a Martin CHARVÁT. *Operátoři (nových) médií*. V Praze: NAMU, [2022]. ISBN 978-80-7331-608-2.

Floridi, Luciano. (Ed.). (2015). *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era* (1st ed. 2015). Springer International Publishing : Imprint: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-04093-6S>.

FLORIDI, Luciano. *Čtvrtá revoluce: jak infosféra mění tvář lidské reality*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Studia nových médií. ISBN 978-80-246-3803-4.

FLUSSER, Vilém. *Za filosofii fotografie*. Vyd. 2., upr. Přeložil Josef KOSEK, přeložil Božena KOSEKOVÁ. Praha: Fra, 2013. Vizuální teorie. ISBN 978-80-86603-79-7.

FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Přeložil Petr HORÁK. Praha: Filosofia, 2005. ISBN 80-7007-221-0.

GEISMAR, Haidy a Hannah KNOX, ed. *Digital anthropology*. Second edition. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2021. ISBN 978-1-350-07884-0.

GLÖCKLER, Michaela a kol. *Zdravé dětství ve světě digitálních médií: informace a inspirace pro rodiče a všechny, kdo pracují s dětmi a mládeží*. Přeložil Radomil HRADIL. Lelekovice: Franesa, 2020. ISBN 978-80-88337-16-4.

GOTSCH, Peter. *Imagine-a-City. The informational city and the concept of cognitive mapping*. Online. 2001. Dostupné z: [https://www.academia.edu/1564111/Imagine\\_a\\_City\\_The\\_informational\\_city\\_and\\_the\\_concept\\_of\\_cognitive\\_mapping](https://www.academia.edu/1564111/Imagine_a_City_The_informational_city_and_the_concept_of_cognitive_mapping). [cit. 2023-08-05].

HANSEN, Mark B. N. *New philosophy for new media*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2004. ISBN 9780262083218.

HANSEN, Mark B.N. *Bodies in Code: Interface with digital media*. New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2006. ISBN 0-415-97016-4.

HARRAWAY, Donna. *Manifestly Harraway*. University of Minnesota Press, 2016. ISBN 9780816650484.

HAYLES, N. Katherine. *Unthought: the power of the cognitive nonconscious*. London: The University of Chicago Press, 2017. ISBN 978-0226447889.

HEADD, Mark. *Ethics and algorithms*. Online. Civic innovations.14.12.2022. Dostupné z: <https://civic.io/2022/12/14/ethics-and-algorithms/>. [cit. 2023-07-04].

HOGENOVÁ, Anna. *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0457-4.

HORÁKOVÁ, Jana. *Obrazy jsou nesmrtelné, těla pomíjivá*. Taneční zóna. Praha: Sdružení pro podporu vydávání revue současného tance, 2007, ročník 11, zima 2007, ISSN 1213-3450.

HORST, Heather A. a Daniel MILLER. *Digital Anthropology*. Routledge, 2012. ISBN 9780857852908.

IHDE, Don. *Technology and the lifeworld: from garden to earth*. Bloomington: Indiana University Press, c1990. ISBN 0253205603.

JURGENSON, Nathan. *The Disconnectionists. The New Inquiry: ESSAYS & REVIEWS*. Online. Brooklin, 2013. Dostupné z: <https://thenewinquiry.com/the-disconnectionists/>. [cit. 2023-8-10].

KELLER, Richard. *Fenomén digitální střídmosti: digitální diety a detoxy*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita, Katedra informačních studií a knihovnictví, Informační studia a knihovnictví, 2021. Vedoucí práce: RNDr. Michal Černý.

LATOURE, Bruno. On technical mediations. Online. 1978. Dostupné z: <https://sixyears2011.files.wordpress.com/2011/03/latour-bruno-on-technical-mediation.pdf>. [cit. 2023-07-21]

LÉVY, Pierre. *Kyberkultura: zpráva pro Radu Evropy v rámci projektu "Nové technologie: kulturní spolupráce a komunikace"*. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0109-5.

MAHLER, Kelly. *The Interoception Curriculum: A Step-by-Step Guide to Developing Mindful Self-Regulation*. Kelly Mahler, 2019. ISBN 978-0578441504.

MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Kdo tu mluvil o vítězství?: osm cvičení ve filosofické rezignaci*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. Myšlení současnosti. ISBN 978-80-246-5338-9.

MATOS, Florinda, Paulo, MAURICIO a Eder, HENRIQSON (ed.). *Resilience in a Digital Age: Global Challenges*. Springer, 2022. ISBN 978-3-030-85953-4.



MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Přeložil Miloš CALDA. Praha: Mladá fronta, 2011. Strategie. ISBN 978-80-204-2409-9.

MITCHELL, William. *Me++: the cyborg self and networked city*. Massachusetts: The MIT Press, 2004. ISBN 9780262633130.

MORTON, Timothy, Steven SHAVIRO, Graham HARMAN, et al., JANOŠČÍK, Václav, ed. *Objekt*. Přeložil Zdeněk HAVLÍČEK. Praha: Kvalitář, 2015. ISBN 978-80-260-8639-0.

MUCHA, Ivan. *Sociologie: základní texty*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-227-1.

MÜLLER-POHLE, Andreas. *Transformance*. Online. Göttingen: European Photography, 1983. Dostupné z: <https://muellerpohle.net/texts/project-texts/transformance/>. [cit. 2023-08-03].

NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8.

PALÁN, Aleš. *Raději zešítet v divočině: setkání s šumavskými samotáři*. Vydání páté. Praha: Prostor, 2019. ISBN 978-80-7260-471-5.

PANTELI, N., GIÆVER, F., & ENGESMO, J. *Guest editorial: Emotions in the digitalised workplace*. *Information Technology & People*, Online. 2022. 35(6), 1677-1692. ISSN 0959-3845. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/ITP-06-2022-907>. [cit. 2023-08-11].

PARIKKA, Jussi. *Co je to archeologie médií?* Přeložil Michal ŠIMŮNEK. [Praha]: NAMU, 2022. ISBN 978-80-7331-584-9.

PENROSE, Roger a Malcolm LONGAIR. *Makrosvět, mikrosvět a lidská mysl*. Přeložil Jiří LANGER. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0780-4.

PIECH, Richard. *People with higher interoceptive sensitivity are more altruistic, but improving interoception does not increase altruism*. Online. Scientific reports. In: Nature, 2017. Dostupné z: <https://www.nature.com/articles/s41598-017-14318-8>. [cit. 2023-08-11].

ROBINSON, Bryan. Why The Word For 2021 Is Resilience and How it Affects Mental Health. Online. In: Forbes. 6.12.2020. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2020/12/06/why-the-word-for-2021-is-resilience-and-how-it-affects-mental-health/>. [cit. 2023-08-12].

ROSER, Max. RITCHIE, Hannah. MATHIEU, Edouard. *What is Moore's Law*. Online. In: Our World in Data. 28.3.2023 Dostupné z: <https://ourworldindata.org/moores-law>. [cit. 2023-07-12].

ROTHROCK, Ray. *Digital Resilience: Is Your Company Ready for the Next Cyber Threat*. NY: HarperCollins Leadership, 2018. ISBN 978-0814439241.

SHANNON, Claude Elwood a Warren WEAVER. *The mathematical theory of communication*. Chicago: University of Illinois Press, 1998. ISBN 978-0252725487.

SCHWAB, Klaus. *The fourth industrial revolution*. New York: Crown Business, [2016]. ISBN 978-1524758868.

SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.

SUCHMAN, A. Lucy. *Plans and situated actions: The problem of human-machine communication*. Online. 1985. Palo Alto. Dostupné z: [http://bitsavers.trailing-edge.com/pdf/xerox/parc/techReports/ISL-6\\_Plans\\_and\\_Situated\\_Actions.pdf](http://bitsavers.trailing-edge.com/pdf/xerox/parc/techReports/ISL-6_Plans_and_Situated_Actions.pdf). [cit. 2023-07-21].

SÝKORA, Andrej. *Politická moc algoritmov*. Magisterská diplomová práce. Praha: Akademie Múzických Umění. Filmová a televizní fakulta, CAS, 2011. Vedoucí práce: Mgr. Pavol Fabuš.

THOREAU, Henry David. *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Přeložil Jan HOKEŠ. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-340-9.

TRHOŇ, Ondřej. *Výklad virtuálních snů. Kritická herní teorie #1*. Online. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/vyklad-virtualnich-snu-kriticka-herni-teorie-1-XL9AJ>. [cit. 2023-07-25].

TURKLE, Sherry. *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. London: Penguin Books, 2015. ISBN 978-1594205552.

WHEELER, Archibald, John. *Information, physics and quantum: The search for links*. Princeton University, Physics Department, 1990.

WHITEHEAD, Neil. *POST-HUMAN ANTHROPOLOGY*. Online. Identities. 2009. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10702890802605596>. [cit. 2023-07-21].

WOLF, Maryanne. *Čtenáři, vrať se: mozek a čtení v digitálním světě*. Přeložil Romana HEGEDÜSOVÁ. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0011-6.

WOLFE, Cary. *What Is Posthumanism?* 1.vyd. Mineapolis: Minnesota University Press. 2010. ISBN 978- 0-8166-6614-0.

ZBOŘIL, Jonáš. *Nová divočina*. Brno: Host, 2020. ReX. ISBN 978-80-275-0206-6.

ZLATUŠKA, Jiří. A Challenge of the World Turned Digital. In *The Crossroads of European Culture* 1998. Brno: VUTIUM Press, 1999. ISBN 80-214-1249-6.

## ZDROJE ONLINE

BEZPEČNOSTNÍ RADA STÁTU. *Pandemický plán České republiky*. Online. In: Vláda České republiky. Dostupné z:

[https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/Pandemicky\\_plan\\_CR.pdf](https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/Pandemicky_plan_CR.pdf). [cit. 2023-07-03].

CAMBRIDGE. Digital: adjective. *Cambridge Dictionary*. Online. Cambridge University Press. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digital?q=digital-> . [cit. 2023-07-04].

CISCO. *VNI Forecast Highlights*. Online. In: Cisco. 2023. Dostupné z:

[http://www.cisco.com/web/solutions/sp/vni/vni\\_forecast\\_highlights/index.html](http://www.cisco.com/web/solutions/sp/vni/vni_forecast_highlights/index.html). [cit. 2023-07-10].

Online. In: Britannica. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Cockaigne>. [cit. 2023-08-08].

## VIDEO ONLINE

FELSTEAD, Daniel. *The Metaverse in Janky capitalism*. Online. Dis.art. 2023. Dostupné z: <https://dis.art/the-metaverse-in-janky-capitalism>. [cit. 2023-07-13].

Larry press [@larrypress]. *A Hole in Space LA-NY, 1980 – the mothe of all video chats*. Online, video. 6.12.2013. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=SylJJr6Ldg8&t=690s>. [cit. 2023-07-08].

MurkyAssasin [@murkyassasin]. *[HD]Steve Jobs – 2007 iPhone Presentation ( Part 1 of 2)*. Online, video. 22.4.2012. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=Etyt4osHgX0>. [cit. 2023-07-10].

NKC - GENDER A VĚDA [@nkc-genderaveda]. Marie Postma: Interocepce – sedmý smysl a jeho vliv na náš každodenní život. Online, video. 8.12.2022. Dostupné z: Youtube, [https://www.youtube.com/watch?v=E2r\\_IRMHoBM](https://www.youtube.com/watch?v=E2r_IRMHoBM). [cit. 2023-08-11].

TED X Talks [@tedxtalks]. *Balancing our digital diets I Judy Estrin I TEDxOrangeCoast*. Online, video. 22.10.2014. Dostupné z: YouTube, [https://www.youtube.com/watch?v=4p-w\\_te5sGk](https://www.youtube.com/watch?v=4p-w_te5sGk) [cit. 2023-08-01].

TED X Talks [@tedxtalks]. *Offlajn život v online světě: Tomáš Hajzler at TEDxHradecKralove*. Online, video. 23.4.2014. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=SQg4lZ8fMuA>. [cit. 2023-08-10].

## PODCASTY

TRHOŇ, Ondřej. „*Je opět na čase myslet radikálně. Čas prostých řešení je pryč,*“ říká filozof Slavoj Žižek. Online. In: ČR Wave. 29.6.2017. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/je-opet-na-case-myslet-radikalne-cas-prostych-reseni-je-pryc-rika-filozof-slavoj-5275296>. [cit. 2023-08-05].

TRHOŇ, Ondřej. „*Nepodřizujeme se potřebám našich technologií příliš?*“ ptá se antropoložka Lucy Suchman. Online. In: ČR Wave. 6.5.2019. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/nepodrizujeme-se-potrebam-nasich-technologii-prilis-ptase-antropozka-lucy-7910316>. [cit. 2023-07-25].

TRHOŇ, Ondřej. „*Všichni jsme uvnitř informačního stroje, žádný vnějšek už není,*“ říká spisovatelka a filozofka médií McKenzie Wark. Online. In: ČR Wave. 11.5.2020. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/vsichni-jsme-uvnitř-informacniho-stroje-zadny-vnejsek-uz-neni-rika-spisovatelka-8200629>. [cit. 2023-07-07].

TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme kultivovat odpor proti moci obrazů, říká zakladatel vizuálních studií W. J. Mitchell*. Online. In: ČR Wave. 4.10.2021. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/potrebujeme-kultivovat-odpor-proti-moci-obrazu-rika-zakladatel-vizualnich-studii-8590246>. [cit. 2023-08-08].

TRHOŇ, Ondřej. *Potřebujeme čas přemýšlet, ne jen reagovat, říká filozof médií Yves Citton*. Online. In: ČR Wave. 18.10.2021. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/vsichni-jsme-uvnitř-informacniho-stroje-zadny-vnejsek-uz-neni-rika-spisovatelka-8200629>. [cit. 2023-07-07].

TRHOŇ, Ondřej. *Pokud zjistíme, jak fungují těla a realita, můžeme je začít hackovat, říká filozofka Amy Ireland*. Online. In: ČR Wave. 2.5.2022. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/pokud-zjistime-jak-funguji-tela-a-realita-muzeme-je-zacit-hackovat-rika-8736097>. [cit. 2023-07-25].

## FILMOGRAFIE

Matrix (The Matrix, Lilly Wachowski a Lana Wachowski, USA, 1999)

Na vše dohlížejí stroje láskyplné milosti (All Watched over by Machines of Loving Grace, Adam Curtis, Velká Británie, 2011)

Sociální dilema (The Social Dilemma, Jeff Orlowski, USA, 2020)